

Poštarina plaćena u gotovom.

Pojedini broj 6 dinara.

Socijalna revija

***Mjesečnik za kulturu, ekonomiju i
socijalnu politiku***

Sadržaj:

Ne ubij!

Luigi Sturzo: Mir ili rat?

Dr Jakša Herceg: Zvijer u čovjeku.

Hrvatska.

Atentat i terorizam.

Joso Felicinović: Žrtve rata.

Racionalizacija u proizvodnji.

K. K.: Pariz pred razoružanjem.

Inflacija.

F. Z. D.: Zadrugarstvo u Dalmaciji.

Vojnički izdaci Italije.

Odnos liječnika prema na smrt osuđenom.

S: Prve pojave Hrvata u historiji.

Broj 1.

20. I. 1932.

«Socijalna revija»

izlazi svakog 1. u mjesecu. — Pretplata: na godinu 60 dinara, na pola godine 30 dinara; inozemstvo godišnje 80 dinara (7 Rm ili 35 franaka). — Adresa Uredništva i Uprave jest: Šibenik, pošt. pret. 17, Dalmacija; lična adresa urednikova jest: Šibenik, Ulica Kralja Tomislava.

Ulazeći u novu godinu svog izlaženja,

„Socijalna revija“ zahvaljuje svojim suradnicima, pretplatnicima i prijateljima na pomoći i pažnji koju su ukazali ovom jedinom militantnom kršćanskom socijalnom mjesječniku u Jugoslaviji. Vjerujemo da će nas naši prijatelji i dalje podupirati, a da i ona gospoda, koja su prvi broj revije prošle godine returirali, neće odbiti primanje revije u ovoj godini. Potrebna je potpora sviju, kao što je potrebno i izlaženje „Socijalne revije“. U trećem broju osvrnuto se pobliže i na to pitanje.

Sretni smo što možemo javiti da su nam svoju suradnju obećali, odnosno već i poslali — uz dosadnje suradnike — i gg. dr. Augustin Juretić, dr. Matulić, prof. M. Ujević, dr. Pešić, dr. Iva Kržanić, Vežić, Butorac, dr. Herceg i dr. Možemo kazati već unaprijed da će revija sadržajno samo napredovati.

Preporučujemo našim prijateljima da se posluže priloženim čekom i uplate bar dio pretplate. Neka se sjetu oduševljenja koje je pozdravilo revijino izlaženje. Zar da se ne postide mnogi mladi i žepom pernatiji primjerom zadnjega hrvatskog narodnog zastupnika Zadra, prečasnog gospodina Don Iva Prodana, velikog borca i velikog siromaha, koji nam piše između ostaloga „da valja i od grla odkidati a podupirati apostolat dobre štampe“?

Knjižara „NARODNE PROSVJETE“

Zagreb Kaptol 29

preporučuje knjige svoje naklade:

- P. Butorac: „Za napretkom“, šest rasprava o suvremenoj civilizaciji
Din 25.— Din uvezano 40.—
- Dr S. Deželić: „Burze i burzovni poslovi“ Din 10.—
- Dr J. E. Krek: „Socijalni govor, eseji i nacrti“, Din 10.—
- A. Mrkun: „Kršćanska karitas“, Din 20.—
- Dr A. Ušeničnik: „Principi socijologije“, Din 5.—

Socijalna revija

I

Uredio Božo Dulibić

1931

**GRADSKA BIBLIOTEKA
„JURAJ ŠIZGORIĆ“
ŠIBENIK
NAUČNI ODSJEK**

inv. br.

p 1947/68

Ne ubij!

Dekalog, V.

Nema mira bez Boga, bez Evandelja!

Don Frane Bulić u pismu uredniku SR

— A kralj će nato: „To se sila bani.
Žulj vazda bješe od rane časniji,
Pošteni znoj je od krvi svetiji.
U krvi sablja rđa, a plug sveti
Što više brazdi, to se više sv’jetli.
Štuj čelo što te svojim znojem hrani!”

Vladimir Nazor, «Hrvatski kraljevi»

On samo plače, a glavu je okrenuo u stranu. Ne govori o svojoj majci, ni o svojoj braći i sestrama; ne veli ništa, sigurno je to već ostavio iza sebe, — sada je sam sa svojim malim devetnaestgodišnjim životom, i plače, jer ga ovaj napušta. — — — Trebalo bi provesti čitavi svijet pored ovoga kreveta, i reći mu: Ovo je Franz Kemmerich, devetnaest i pol mu je godina, on neće da umre. Ne dajte da umre!

Remarque, «Na Zapadu ništa novo»

Onaj što dat nam je za cilj kuršuma,
ima ko i mi majku, ženu i sina,
i njega ko nas — bijednica sred drumu —
živa i zdrava želi domovina.

«Oktobarsko jutro prema kofi 1359»

Mir ili rat?

Za mene je temeljni problem koji otežava eliminiranje ratnog prava iz međunarodnoga pravnog sistema, psihološki problem. U stvari, svi ljudi žele mir, ali većina intelektualaca i javnih radnika, koji sačinjavaju javno mišljenje, drži da je rat kobna, nužna činjenica, svako toliko vremena nužna faza socijalne borbe, posljednje sredstvo za izravnavanje napetosti između država. Dok to uvjerenje bude vladalo, nije moguće izbjeći ratu, i svi praktični naponi da se organizira mir, lome se o instinktivni pogled na rat kao najviši branič prava.

Stoga mora uz praktični rad za mir (koji se danas vrši u Ligi Naroda i Pan-Americi) ići i teoretski, koji treba da sve više učvrsti tezu da se rat može sa sociološkoga gledišta eliminirati, i da sve više u tom pravcu modificira javno mišljenje. Nijedan praktični rad nije uspješan, ako ne izvire iz unutrašnjeg uvjerenja, iz unutrašnje vjere u taj rad, a to se tvrdo unutrašnje uvjerenje nemože radati, ako temelji samo na nekom čuvstvu, a ne na tvrdom temelju razuma. O njemu bi se moglo kazati: podignuto je na pijesku.

Svoju sociološku teoriju o ratu tumačim ovako: U koliko postoji ratno pravo, u toliko je ono dio određenih socijalnih struktura, rezultanta kojih je ova: Ako se promijeni socijalna struktura, u kojoj rat neće biti više nužna rezultanta, i pravo na rat će otpasti i nestati. -- Pod tim povjesno-sociološkim vidikom studiram pravne običaje prošlih vremena kao što su: ropstvo, mnogoženstvo, feudalizam, kmetstvo, krvna osveta kojom si je čovjek sam tražio pravo, tkzv. božje sudove i više takvih stvari. Ti su običaji odgovarali sasvim određenim i često vrlo dugim povjesnim dobama civilizacije. Historija nam pako priča još i to, kako su se ti običaji mijenjali i konačno eliminirali. Svaki od tih običaja izraz je neke faze socijalne borbe. Držim da se socijalna borba neda odstraniti, jer će oprečnosti u čovječanstvu uvijek postojati, kod svih stepena socijalnoga života, od obiteljske stanice do internacionalne skupnosti. Napor čovječanstva ide za tim, da se socijalne borbe — kao i sredstva tih borba — vojuju sve većim razborom i čovjekoljubivošću, a toga neće biti, ako se ne budu jačale etičke i vjerske vrednote ljudskog duha i unosile u socijalnopolitičke uredbe, oživljene kršćanstvom. Rat postoji, jer nema auktoritativne međunarodne skupnosti; tako je nekoć vladalo pravo šake, koje je zapravo bilo krvna osveta, jer nije bilo dovoljne državne, auktoritativne organizacije, koja bi branila snagu zakona. Stoga Liga Naroda ima veliko značenje, u koliko je to pokušaj da se organizira međunarodna skupnost i ovoj dade snaga, i znači prelaz od individualizma suverenih država ka međunarodnoj organizaciji. Bit toga napretka biće u tome, što ćemo pobijediti uski i zatvoreni pojam suverene države. Taj je pojam izvršio svoju zadaću kod formacije moderne države te je dobro poslužio eliminiranju feudalnih borba, borba između vazala te malih kneževina. Ali danas, kad se internacionalni život gospodarski, politički i kultur-

no širi, taj se pojam nemože održati, nije više dovoljan, kao što se ne može više održati ni pojam same sebi dovoljne države (self-sufficient). Danas moramo konstatirati ne samo međusobnu odvisnost država, već i njihovo međusobno ograničenje.

Ovim je idejama protivan svaki nacionalizam te svako gospodarstvo koje netрпи nikakvu kontrolu, ali te se ideje pokrivaju zbiljom, negacija i protest protiv koje je uzaludan trud. Liga Naroda time što tvori nekakav arbitarni sud u malim sporovima između država i lokalnih ugovora, udara temelj novome međunarodnom pravu, u kojem će arbitarni sud moći da zamijeni rat. Novi se međusobni gospodarski red razvija između država, obzirom na dugove i kredite, na industrijske veze koje traže slobodna i šira tržišta te brža i jeftinija sredstva za trgovinu. Carinske granice i geografska ograničenja dvojbena su sredstva nedovoljnih nacionalizama; dokazaće da nema drugoga izlaza nego: ili pacifistički internacionalizam ili — rat.

Poteškoća koju Liga Naroda mora sada prebrditi, naime da uredi razoružanje, vrlo je velika. To je prava proba vatre. Razoružanje se danas nemože drukčije razložiti nego kao istovremena i postepena redukcija oružanja. Samo to bilo bi velika stvar i od velike koristi, bilo time što bi smanjilo troškove za vojsku u korist skupnosti, i što bi usfanovilo recipročnu kontrolu država nad njihovim oružanjem. To ograničeno razoružanje predpostavlja, zahtijeva, najprije garancije za politički teritorij, a dobro je sredstvo i to što se množe krajevni Locarni i ugovori o arbitraži. Ljudsko se društvo pomalo preobražava, i kada sije sjeme svog preobraženja, to se često nemože niti opaziti, ili čak tajimo. A sjeme djeluje iz svoje unutrašnje sile. Mislim da će države prije ili kasnije odrediti u pravu pojam države-napadača, te da će ustanoviti da se svaki rat protivi međunarodnom pravu te da je socijalni zločin.

Teške sporne točke koje bi danas mogle dati povoda za rat, ili su gospodarskog, ili geografskog (potreba ekspanzije), ili političkog (narodnosna osveta) značaja. Te sporne točke nesamo da nužno ne traže ratove, već se ratovima ne mogu ni riješiti, jer svaki rat stvara nove povode za daljne prepirke. Ratovi su doista beskonačni lanac krvavih veriga, a osiromašenje naroda je posljedica toga.

Prijateljsko raspravljanje stvari i produženja arbitarnim sudovima, kompromisima, učinkovitija su sredstva za rješenje prepiraka, jer uvode pravednost i razboritost te sprječavaju moralni i materijalni gubitak koji ratovi uzrokuju.

Nastojanje ide za tim, da se uvedu u život ta moralna i socijalna sredstva. Socijalan je samo onaj oblik života, koji kroti slijepe nagone i vladu daje moralnosti iznad sebičnosti pojedinca. To važi kako za pojedinca, tako i za narode. Rat nije potreban; rat je samo faza međunarodne anarhije, kao što je pravo šake bilo faza političke anarhije država. Ljudsko se društvo sve to više razvija; približavamo se sve više učinkovitoj međunarodnoj organizaciji, u kojoj neće više biti ratnoga prava, koje će biti isključeno.

Ili zar je potreban još jedan svjetski rat, da se ljudi nauče na još odlučnije korake u tom smislu? Rod naših dana neće povesti rata;

naše se duše opiru ratu. Možemo kazati, da čovječanstvo sadašnjosti želi mir, te da je protiv svakog zločinačkoga ratnog pokušaja.

Dr Jakša Herceg:

Zvijer u čovjeku

Djekovna borba svjetovnih nazora. - Od starovjekovog eudajmonizma, preko Renesanse, do modernoga materijalizma, nihilizma i kulta brahijalne sile. - Kriza morala i vjere

I

Svjetski je rat strahovito zaprepastio šire slojeve naroda. Našli su se pred najkrvavijim obračunom što ga povijest znade, a nisu mogli da dokuče tajnu njegova pravoga povoda. Isto se zaprepaštenje opaža danas pred pojavom svestrane i duboke svjetske krize. Neobaviješteni su vjerovali da je Principov hitac bio jedina fatalna iskra što je prouzročila svjetski požar. Tako danas vjeruju da je tvrdoglavost pojedinih političara i naroda uzrok današnje opće krize. No, upućeniji su bili god. 1914. načistu, da sarajevski atentat znači samo dobro došlu formalnu ispriku za jačega da zaskoči i smrvi slabijega; tako isto znadu da istinski uzroci današnje svjetske krize ne leže u vanjskim okolnostima nego u nutrini čovjekovoj, u njegovom nezdravom mentalitetu.

Ako zavirimo u prošlost čovjekova poimanja života i svijeta, ako uočimo „ljudsku zvijer“ što reži u njegovu srcu, uvjericemo se, da je pravi uzrok svjetske kataklizme god. 1914, kao što i današnjih nedaća čovječanstva, u duhovnoj dekadansi današnjega društva. U svome izmjeničnome jačanju i slabljenju, zašla je u akutnu fazu vjekovna borba za prevlast između dvaju oprečnih svjetovnih nazora: kršćanskoga i poganskoga. To jest: borba za prevlast između vjere i bezvjerja.

Brutalni egoizam, koji se odnjihao na krilu materijalizma i utilitarizma, kroz više posljednjih decenija dizan je i konačno dignut na pijedestal idola pomoću filozofskih, političkih, ekonomskih, društvenih, literarnih teoretičara i praktičara. Prožiman sve zanosnijim kultom materije i brutalne sile, izrodio se kod pojedinaca u bolesnu megalomaniju; kod staleža u međusobnu mržnju i nesnošljivost; kod naroda u politički imperijalizam i nacionalnu nasrtljivost. Kod svijetu: u neobuzdanu težnju za neograničenom vlašću i što većim materijalnim užitkom.

U svojoj bogovskoj prepotenciji taj kult tjelesnog užitka i fizičke sile imao je da postane glavnom normom života. Zlato i željezo sve više su se afirmirali kao jedine životne vrednote, a cijena duhovnih, moralnih akcija padala je sve više prema nuli. U duši modernoga čovjeka bio je u pozadinu potisnut kult istine, kult društvene i međunarodne pravde, prezren duh međusobne saradnje i bratske ljubavi.

Sve je to neminovno vodilo prema teškoj krizi duha, krizi vjere i morala, krizi čovječnosti. Ljudska zvijer u čovjeku gušila je čovjeka i lišavala ga duhovne slobode i nadmoći.

Ta nutarnja borba negativnih sa pozitivnim elementima prati čovjeka, ne od nekoliko decenija i vjekova, nego od pamtivijeka. O tom ćemo se uvjeriti, ako i letimičnim pogledom zavirimo u dosadašnje glavne smjernice čovjekove životne koncepcije.

II

Potrebno je, prije svega, da u par poteza istaknem bitne ideološke razlike između dvaju temeljnih svjetovnih nazora: kršćanskoga i poganskoga; to jest: između dualističkoga i monističkoga filozofskog sistema.

Kršćanski se nazor o svijetu naziva dualističkim, jer pretpostavlja dva bitna elementa: Boga i svijet: Po tome nazoru Bog je Apsolutno Bivstvo i, kao takav, uzrok čitavoga kozmosa. Svijet nije apsolutan, nego akcidentalan: može da bude i da ne bude. Dualizam traži i nalazi posljednji uzrok svih stvari u jednome osobnome Stvoritelju čije se bivstvo bitno razlikuje od svemira. Dualistički je, dakle, sistem ujedno i teistični, jer priznaje postojanje Boga. Taj je sistem u svojoj idejnoj konstrukciji jedinstven i permanentan. U shvaćanju života i svijeta on je temeljit, dosljedan i uvijek ostaje na strogo kritičnoj osnovici.

Ovaj kršćanski nazor o svijetu, bazirajući se na Aristotelovoj nauci o postojanju tvarne i duhovne supstancije, cilj čovjekova vjerovanja i života upravio je preko granice materije, u vječnost, u besmrtnost. Ujedno je stao radikalno istiskivati iz životne prakse grčku hedonističku etiku. Kršćanstvo je, naime, zapostavilo i svelo na pravu, razumnu mjeru tjelesne radosti, na korist duhovnih. Šta više, na neke je tjelesne užitke udarilo pečat smrtnoga grijeha i time ljudsku savjest proželo sviješću o krivnji, kazni i oproštenju.

Iz toga nam se nameće logičan zaključak da je kršćanstvo par excellence transcendentna vjera. Smatrajući Boga apsolutnim gospodarom svijeta, ona i čovjeka, kao njegovo stvorenje, nužno njemu podvrgava. A pošto je, s druge strane, kršćanstvo uvjerenom da je prvi i glavni pokretač svemira božanska ljubav, to je ova vjera uzela kao temeljnu notu svoje nauke o svijetu: ljubav prema Bogu i prema ljudima. Pošto je, nadalje, pojam ljubavi nužno vezan uz pojmove bratstva i miroljubivosti, to je razumljivo da je upravo kršćanski nazor o svijetu bio predodređen da postane idealnom normom privatnoga i javnoga života.

Međutim, pred njim se, kao nepomirljivi protivnik, isprsio oprečni svjetovni nazor, poznat pod imenom monizma. On je u stvari nastavak starovjeke nezabožacke životne koncepcije. Po njemu je sve što postoji jedno i jednako. Dakle postoji samo to apsolutno jedno bivstvo i više ništa, jer to jedno u sebi obuhvata sve: u njemu je sadržan početak bivstvovanja te uzrok i svrha opstanka. Psihično je isto što i materijalno, Bog je isto što i svijet, materija isto što i duh. I obratno. Evandjelje vrhovnoga monističkog ideologa Häckela počinje ovako: „U početku bijaše tvar i duh. I tvar i duh bijahu jedno...”

Ovaj sistem ne pretpostavlja Stvoritelja. Dakle, monizam je u svojoj biti ateističan i, uzevši ga s druge strane, panteističan. Povijesna praksa dokazuje da ovaj svjetovni nazor, primijenjen na svagdašnji život, vodi ravno k materijalizmu, a preko njega k utilitarizmu i egoizmu.

Zivi sretno! — glasila je životna parola starih Grka. Proti toj eudajmonističkoj koncepciji života uzalud su se borili neshvaćeni idealisti Sokrat, Platon i Aristotel. Epikurejski duh privatnoga blaženstva i apatije prema svemu što je izvan našega ja, ostao je — samo pod raznim maskama — na snazi i u sredovječnom i u modernom paganizmu.

Zivi kreposno! Poštuj Božje, ljudske i prirodne zakone! — glavni je princip kršćanske moralke. On pretstavlja antitezu poganskoj moralci i vodi čovjeka zlatnom životnom sredinom prema njegovoj konačnoj prekogrobnoj meti.

No poganski svjetovni nazor, pošto je s privlačivom hedonističkom mekom zanio tjelesnom uživanju sklonu čovječanstvo i bacio u javnost parolu: da s ovim životom prestaje sve — neizbježno je postao opasnim takmacem i protivnikom kršćanskom svjetovnom nazoru. Poganstvo je razvilo svoju bujnu mitologiju: i u njoj do obožavanja uzdiglo čovjekove odlike i nedostatke. Sažeto na svoj temeljni princip, poganstvo u svagdašnjoj praksi provoda nehumani zakon favoriziranja jačega. Prema tome, poganstvo jača zamah bestijalnih nagona u čovjeku, a time *ono* istiskava iz ljudske savjesti pravdu, bratsku ljubav i snošljivost, to jest: zabacuje kršćansku moralku te je zamjenjuje moralcom neshvaljivog i neumoljivog Fatuma.

Tako su se formirala dva protivnička fronta: s jedne strane poganski kult čovjeka, čije su značajke: prezir jačega prema slabijemu i mržnja slabijega prema jačemu; zatim: egoizam, pohlepa, nasilje i što veći tjelesni užitak. S druge strane stoji kršćanski kult Boga. Ovaj kult, odvajajući dobro od zla, pravedno od nepravedna, i spajajući sve ljude vezom izmjenične ljubavi radi ljubavi prema zajedničkom Stvoritelju pred kim su svi ljudi jednaki, nužno vodi čovječanstvo do maksimalne zemaljske i apsolutne prekogrobne sreće.

III

Rekoh da borba između tih dviju glavnih životnih koncepcija traje od pamtivijeka. Što se išlo dalje i što je napredak civilizacije i kulture bivao veći, ta se borba sve više izoštravala. Zvijer u čovjeku bivala je sve goropadnija, pa nije čudo da je poganstvo u nekim povijesnim periodama prodrimalo čak i temelje zdrave kršćanske etike.

Idući dosljednim pravcem rušenja kršćanske teologije i filozofije paganiizam je tokom 5—6 posljednjih vjekova doživio više plima, pod raznim imenima. Ne uzimajući u obzir epigonska skretanja nalijevo i nadesno, ja ću u kratkim definicijama istaknuti šest takovih povijesnih pokreta s poganskim obilježjem:

Renesansa: smještanje kršćanske sadržine u poganske kalupe; zanašanje i oponašanje poganske klasike u znanosti, umjetnosti i — životnoj praksi; pretjerano isticanje materijalističkih smjernica u mišljenju, osjećanju i životu. Pojmovi kršćanske moralke o dužnosti, krivnji i odgovornosti bili su krivo shvaćeni, pa su urodili negativnim rezultatom: ljudi, naime, tješeci se da će poslije grijeha svakako uslijediti pokajanje i oprostjenje, bezbrižno su se podavali bonvivanskome životu... Time je Renesansa inauguirala prirodni determinizam.

Reformacija: čedo opreke između kršćanske vjeroispovijesti i životne prakse. Ona pretstavlja pretjerano uzdizanje moći razuma sa svrhom da mu dade monopol sveznanja. A upravo taj momenat vjerovanja u bezgraničnu moć čovječjega

uma, obilježava izvor iz kojega su potekla dva nova oprečna oblika životnog vjeronjanja: prirodna religija kojoj je čovjek samo sitni dio prirode, te idealističko vjeronjanje po kome je čovjek gospodar prirode.

Revolucija: pretjerano isticanje slobode u želji da se čovjek oslobodi svake idejne, moralne i socijalne stege. Time je glavni žalac ovoga pokreta bio uperen protiv kršćanstva i njegove autentične pretstavnice, katoličke Crkve. Misionari revolucionarne ideje, francuski enciklopedisti i filozofi 18. vijeka, imali su na čelu Voltairea, koji je svoju mržnju prema Crkvi i njezinoj nauci sažeo u onu zloglasnu parolu: *Ecrassez l'infame!* (Smrvite bestidnicu!)

Romantizam: pretjerano razmahivanje upliva osjećaja s uvjerenjem, da čovjek samo u nabujalom osjećanju može da nađe sve moguće duševne i tjelesne naslade. Ovaj se pokret rasplinio u maglovitoj atmosferi duševnog neravnovjesja 19. vijeka. Nije uspio da renesansni moralni determinizam pretoči u društveni sistem. Međutim se javlja otac modernoga svjetovnoga nazora, Hegel. On je u svojoj filozofiji pošao stvarnijim putem, te je uspio da sredovječni feudalizam prekalu birokratizmom nove države. Na krilu njegove nauke odnjahao se:

Pangermanizam, koji pretstavlja obožavanje njemačke države i njezine fizičke sile. Nijemci su, vođeni Bismarkovim svcnjemačkim duhom, na javi razvijali imperijalistički san o svojoj nadmoći nad cijelom Evropom, a, s vremenom, i nad cijelim svijetom. Prema tome, u biti germanizma leži imperijalistička težnja koja može — po Hegelovu uvjerenju — da dođe do konačnoga ostvarenja samo pomoću borbe i rata. Dakle: pomoću fizičke sile. Da se država za tu misiju dovoljno osnaži, svi su građani, gonjeni „nacionalnim imperativom“, dužni da budu državni podanici i da cijelo svoje srce i dušu posvete vlastitoj državi, jer je ona „vrhovno bivstvo slobode“ i najjači „izraz društvene nužde“. Dok brak i građansko društvo služe svojim posebnim interesima i ciljevima, dotle država služi cjelini, to jest: „najvišoj društvenosti“. Zato mora svaki građanin da je obožava. Hegel u zajedničkom državnom životu nalazi veliku i snažnu sintezu koja je u stvari izraz zajedničke volje i rezultanta koju stvaraju kontrasti iz života pojedinaca. Pošto pak ti kontrasti nisu ništa drugo nego odraz pojedinačnih (negativnih i pozitivnih) strasti, to se Hegel ne ustručava da ljudske strasti glorificira i da se zanaša čak i — satanizmom!

Fašizam: smioni eksperimenat da se pangermanistički mentalitet navrne na dušu talijanskoga naroda. Glavni ideolog fašizma kao svjetovnog nazora, G. Gentile, jest neohegelijanac. Kao ideološki antipod fašizma, a brat po svome fanatizmu, po mržnji prema ostalim uvjerenjima i po načinu stvaranja razornih posljedica, po rušenju društvenog i međunarodnog mira i sloge — ističe se ruski boljševizam.

IV

Hegelova je nauka o državi urodila pruskim etatizmom, a njegova nauka o historiji (to jest: o razvoju ideja, za koje on tvrdi da su jednake stvarima) dovela je do historijskoga materijalizma. Tako njegov učenik Marks ide na skrajnju ljevicu i dotadašnjem idealu života daje izrazitu komunističku notu. Ta se nota u sovjetskoj Rusiji razbujala u krvavu simfoniju i u praksi pokazala svu strahotu posljedica marksističko-lenjinovske nivelacije duhovnoga života.

Taj korak naprijed u shvaćanju modernoga svjetovnoga nazora popunio je i konkretizovao Darwin svojim mehanističkim tumačenjem svijeta i života. Prema

njegovu „Postanku vrsta“ čovjek je produkt prirode i samo nastavak i viši stepen općega prirodnoga razvitka kojim vlada zakon borbe za opstanak, te zakon o selekciji i adaptaciji. Darwin je sociologiju krstio proizvodom antropologije; antropologiju proizvodom biologije; biologiju proizvodom kozmologije! Komunizam se pojavio kao krajnja reakcija (za razliku od umjerene socijalističke reakcije) na kapitalističko izrabljivanje manuelnih radnika i uopće na financijsko isisavanje širokih narodnih slojeva. Koncem prošloga vijeka naročito su se bili zaoštrili odnosi između dvaju polova društvenoga života: s jedne je strane stajalo bezdušno izrabljivanje masa i rafinirano uživanje — a s druge: ljuto siromaštvo, mržnja i utopističke nade. Bivalo je sve jasnije, da ključem kulture uopće postaje gospodarska snaga i da trgovački elemenat sve moćnije gazi sentimentalnost i romantiku. Uz te društvene okolnosti komunizam je nesmetano mogao da unese u politički i socijalni mentalitet snažno obilježje tendencioznosti, ekskluzivizma i revolucionarnosti. Stvarni rezultat ovih društvenih reakcija bijaše: razbijanje jedinstva i harmonije što je vladala u poretku prirodnome, društvenome, duhovnome i političkome. A to je bila neizbježiva posljedica: emancipacija tijela nužno vuče za sobom emancipaciju duha, i obratno.

Kod svih navedenih povijesnih pokreta, koji su više ili manje divergirali od stanovišta kršćanske filozofije, javlja se ista misao vodilja: nastojanje za ostvarenjem: prevlasti racionalnoga elementa nad transcendentnim; materijalnoga nad spiritalnim; fizičkoga nad psihičkim; egoističkoga nad altruističkim. Nekadašnji prirodni i socijalni determinizam razvio se kod modernih duhova u materijalistički determinizam. Danas se, možda više nego nekada, provoda u praksu već spomenuta starogrčka parola: Živi sretno! Machiavelističke metode i danas su na snazi: Upotrebi sva, i dobra i zla sredstva da postigneš svoje egoističke ciljeve!

Ta je životna tendencija negdje od polovine prošloga vijeka nalazila sve moćniji oslon i sve uspješnija propagandistička sredstva u naglome i golemome napretku mehanike i tehnike koja je do prepotencije digla čovjekovo samopouzdanje, svijest o njegovoj nadmoći u prirodi i njegov borbeni duh. Mjesto paralelnog napretka, materijalni i duhovni nivo čovjeka išao je u oprečnim smjerovima: materijalni se dizao, a duhovni padao. Potrebe želuca zapostavile su brigu za potrebe duha. Znanost i tehnika ojačale su znanje i moć ljudi, ali su im ujedno izobličile srce i savjest.

Tako su, dabome, mjesto k moralnoj ravnoteži i potrebnom duhovnom jedinstvu između teorije i svagdašnje prakse, te skladu između duha Božjega i čovječjega, filozofija i sociologija, tehnika i literatura, ekonomija i politika gurale moderno društvo u sve veću neravnotežu, nepovjerenje, netrpeljivost i neprijateljsku nasrtljivost. Pangermani su tražili i našli prigodu za svoju političku i teritorijalnu ekspanziju u njemačko-francuskom sukobu god. 1870. Tu je njemački imperijalistički mentalitet našao svoju brutalnu primjenu. Nakon toga pobjedonosnoga eksperimenta, koji je za ondašnju Francusku značio teški poraz moralni i materijalni, Pangermani su bili naumili da preko uništenih slavenskih, naročito jugoslavenskih plemena, nesmetano provedu svoj megalomanski „Drang nach Osten“. Njemačka naprasitost i bahatost izazvala je u duši poniženih i uvrijeđenih Francuza duh osvete i neizbrisivu mržnju prema svemu što je njemačko. Na ustuk pangermanizma kod Slavena se formira panslavizam. I ostali evropski narodi bili su alarmirani iminentnom germanskom opasnošću. Zato se, paralelno s njemačkim borbenim nacionalizmom, rapidno diže i elektrizuje nacionalna svijest i kod ostalih evropskih naroda. Hegelova dogma o obožavanju vlastite države

i nacije razgrijala je srca i mozgove svih probuđenih evropljana. Nacionalizam se brzo popeo na stepen šovinizma: međudržavna i međurasna politika pomoću susjedske netrpeljivosti jača imperijalistički apetit. Borbenost se pretvara u agresivnost. Prezir jačih prelazi u izazivanje slabijih. Mržnja slabijih potstrekava težnju za osvetom i rušenjem jakih. Nije pravda rukovodila izvršenje djela, nego su djela sakatila pravdu!

Sila nije Boga molila. Svijetom su stale da upravljaju bajunete, a ne ideje. Uzde evropske politike uzeo je u svoje gvozdene ruke svemoćni militarizam. Svaki uzvišeni kult uzmaknuo je pred kultom čovjeka, pred kultom materije i gole, brutalne sile koja je izazivački, kao Damaklov mač, prijetila nad glavama evropskih naroda. Nastala je zbrka pojmova. Evropska hiperkultura izrodila se u intelektualnu iznemoglost, a nauka modernoga humaniteta—u barbaluk, gori od prethistorijskoga. Zavladao je moralni i duhovni kaos. Zvijer je u čovjeku gušila čovjeka, oduzela mu moć zdravoga moralnoga rasuđivanja i duhovne orijentacije. Čovjek čovjeku, narod narodu postao je vukom.

U toj psihozi klasne i međunarodne razdraženosti, egoizma i pohlepe za tuđim, u tome bezglavome militarističkome propinjanju i gaženju plemenitog altruizma, ispravne demokracije, istinskoga osjećaja čovječstva i međunarodne lojalnosti. ...dovoljan je bio i neznatan povod da čitavu Evropu pretvori u strahovitu ljudsku klaonicu. Principov je, dakle, hitac bio samo signal za opći alarm. Pravi, istinski i najdublji razlog svjetskoga rata te današnje svestrane svjetske krize leži odavna u paganiziranoj duši modernoga čovječanstva..

Poratna pojava talijanskoga fašizma, austr. Heimwehra i njemačkih hitlerovaca pa ruskoga boljševizma te grdna pojava sve dublje dekadanse: ekonomske, socijalne, političke i moralne, dokazuje da svjetski rat svojom nadasve bolnom operacijom nije uspio da izliječi nezdravi socijalni organizam ni duhovni mentalitet savremenoga društva. A ipak zla sudbina nekad prepotentne Njemačke i Austrije, te razorne posljedice boljševičke ostvarene idologije u Rusiji, morale su da budu vječnim mementom za pobjedene i za pobjednike!

I politička i socijalna i privredna današnja kriza — u tom se slažu svi oštrovidni motrioci — vuče svoj korijen iz krize povjerenja. Kad je nestalo među narodima povjerenja, znači da je zlo došlo do ruba katastrofe. A pojam povjerenja usko je vezan uz pojam iskrenosti, koja se opet osniva na moralnoj čestitosti i dobronamjernosti. Jasno je, da čestitosti nema bez usvajanja — u teoriji i u praksi — zdravih moralnih i vjerskih principa. Dakle: srž ovoga problema leži u dubokoj krizi vjere i morala. Kad je tako, onda nema sumnje da se jedini ključ rješenja nalazi u čovjekovoj duši. U nju treba da se povrati potrebno poštenje, pa će biti i iskrenosti i povjerenja. A time će se učvrstiti temelji međunarodnoga sporazuma i suradnja, te trajnoga mira i blagostanja.

Sukob vjere i bezvjerja jest zacijelo glavni problem čovječanstva oduvijek. Međutim jedno je sigurno — i mnogo puta potvrđeno poviješću svijeta — a to je: da je u vjeri jedini spas ljudskoga društva. Do toga su uvjerenja došli svi najveći umovi svijeta, počevši od Salamuna, pa preko Sokrata i Goethea, sve do Ferrera. Da citiram samo Goetheovo mišljenje: „Sva povijesna razdoblja — veli on — koja su na sebi nosila vjerski biljeg u bilo kojem obliku, bijahu svijetle tačke u povijesti, kreposna za srce i plodna ne samo za savremeno doba nego i za buduća pokoljenja. Dočim su sve epohe, koje su na sebi nosili biljeg bezvjerja u bilo kojem obliku, samo teškim naporima, jadno životareći, mogle da odole vremenima...”

Hrvatska 1918

Četvrto ratno proljeće

Zvona kroz zimsku pustoš muklo zvone.

Čitave mjeseca i ljeta
preko snijega ide povorka:
Djeca, žene i starci
tiho stupaju iza križa,
a iza njih četvorica
teško o rame nose
Nju,
nevu našu,
i majku,
sestru i dijete, —
Hrvatsku — — —

Joj, teško li je, teško! — — —

Na nezgrapno tesanim nosilima
leži seljakinja,
što sahrani muža
i kroz jad
teško othrani sedam milih sina.
Ruke su joj ko u žene iz predgrada,
što trči za kolima ugljena, drva i žita,
i kupi u pregaču
ono što putem se prosipa, —
uzdahom teškim ustaje
i sjedi od brige,
što će u usta staviti djeci,
da li će gdje izmoliti što
za sina što strada uz knjige — — —

A kćerkica, to sitno, malo dijete,
drhće i promrzlo zebe,
i smiješi se pred izlogom,
iz koga vire očarano bebe,
a iza nje stranci dozivlju golubove
i prosiplju im žito,
i ne znaju
da negdje dijete ima gladne snove
i da još nikad nije bilo sito — — —

— Hiljade ustaju sa sjevera,
Sa južnog i zapadnog fronta,

tjerani ubijaju,
mrtvi označuju *K r v a v i P u t*
od Schleswiga do Helesponta — — —
Jedamput su ubili Gupca,
drugi put svlačili mrtvog Kvaternika.
Škaljari, Doberdob, Gvozd, da, i Novo Mjesto,
plotuni u srce, vješala za Luku Jukića,
za Vajdu i sinove predgrada glad — — —

Zvona kroz zimsku pustoš muklo zvone.
Djeca za križem stišću u rukama cvjetove,
žene prebire zrna i šapću Zdravomarije.
Starci se štapaju
i ćute
da im noge kroz dane bivaju starije — — —

Za mir

Hoće li biti ratova u budućnosti, ili u našim bližim danima? Na to se pitanje ne može dati točan odgovor. Često puta sudbonosni događaji, u kojima se pokazuje sva mržnja jednog rivaliteta, ne dovede do ratnog konflikta, a mnogo puta koja sitnica izazivlje krvave sukobe. Važni su u tom pogledu agenti provokateri, a osobito štampa koju ovi vode (klasični primjer pruža bečka štampa, koja je u srpnju 1914. sve moguće blato bacala na Srbiju, te je stoga, uz austrijske vojničke kružove, glavni aranžer rata). Jedan agent provokater učini jedno djelo, drugi u štampi to djelo postostruči, treći ga popularizira itd. i eto — konflikta. Neinformirani građani to sve skupa uzimaju pod suho zlato i plaćaju.

Hladnokrvnost, pravednost i povjerenje su tri nužna preduslova za svaki odnošaj, a osobito za odnošaje naroda. Pravednost je samo jedna, ona je apsolutna. Dakako, teško je postignuti apsolutnu pravednost, ali oni, kojina se povjerava vodstvo narodâ, i svojim iskustvom, i svojim znanjem kadri su da se tom idealu približe, ako ih u radu vode gore spomenuta tri načela.

Mi vjerujemo da su dobe ratova na izmaku. Generacije koje su proživjele prošli veliki rat, imaju dosta iskustva. Nove generacije će biti bolje i plemenitije. Međunarodna suradnja (gospodarska, kulturna, sportska, umjetnička itd.) znatno će doprinijeti tome. I za rivalitete koji postoje naći će se lijek, jer utakmica se može vršiti i drukčije a ne ratovima. Velike gospodarske izložbe, takmičenje u iskorišćivanju naučnih pronalazaka i izuma, zadovoljiće kozmopolitskog čovjeka. A ako se bude htjela okušati i fizička snaga narodâ, dosta će biti veslačke, nogometne i rugby utakmice. One neće u crno zavijati majke, sestre i djecu, niti će uništavati dobra koja su ponos društva, već će služiti jačanju veza između narodâ, zdravlju i plemenitoj utakmici.

Atentat i terorizam

Slučaj Matuška koji danas zanima svu evropsku javnost (atentati kod Bia Torbagy i dr.), kao i brojni napadaji oružjem na istaknute političke ljude ili ustanove, učinili su pitanje atentata, kao sredstva političke borbe, ponovno suvremenim, premda javno mišljenje kao da ne drži potrebnim da to pitanje osvijetli sa svih strana. Još pred petnaestak godina, samo anarhisti su imali monopol na atentate, a i ti nijesu bili česti. Danas je atentat postao sredstvo borbe ne samo za političke principe, već i za staleške pokrete, a nade se gdje gdje čak i religiozno-nacionalna crta (slučaj Petljure, koga je u Parizu ubio jedan židov zbog Petljurinih pogroma). Atentat je, kako ćemo kasnije dokazati, prestao da bude samo akcija neodgovornog pojedinca; on je postao Vjerovanje grupa, stranaka i naroda, pa čak i slovo zakona (n. pr. fašistička Italija i boljševička Rusija). To pitanje je stoga ne samo sociološki važno, već i politički suvremeno, jer dira u akcije pojedinca, skupina i država, a svojim čudnim filozofsko-moralnim nastrojenjem atentat je kadar da uzdrma ekvilibrij društva, u koliko taj postoji.

I

Atentat ne smijemo dijeliti od terorizma, jer revolverski hici i bombe atentatorâ nužno pretpostavljaju idejnu i metodološku osnovicu za akt sile takve vrsti, a ta je fanatizam udružen sa terorizmom.

Ako podemo, kod prosuđivanja atentata, od terorizma, vidjećemo da je atentat strašna društvena zaraza, da on u stvari znači mnogo više nego par ispaljenih metaka političkog ili nacionalnog fanatika. Atentatorske tendencije, kao rezultat terorističkog fanatizma, naći ćemo u najrazličitijim oblicima, na svim poljima djelatnosti čovjeka i društva. Atentat, to silom popraćeno nepravedno djelovanje na pojedinca ili društvo da nešto učini, ne učini, propusti ili nestane, postizava svoj cilj i potezom pera, i alteriranim glasom, a ne samo revolverom. Nije atentat samo ubojstvo ili pokušaj ubojstva istaknute ličnosti, već i svako djelovanje, koje nepravednom silom ide protiv savjesti, morala, mišljenja, imovine, zdravlja i, konačno, života pojedinca ili više ovih. Ucjene, razbojstva, ograničenja lične slobode i slobode društvene djelatnosti, grabeži itd., su sve te vrsti terorističkih čina protiv pojedinca, koje su postale zločinima u smislu kaznenih zakonika. Čitavi niz kaznenih odredaba nalazi se u svima državama i glede atentata protiv državne sigurnosti, u prvom redu protiv revolucionarnih tendencija.

Kod terorizma vidimo u prvom redu upotrebu ili, najčešće, zloupotrebu sile. Već je Pascal kazao, da je sila bez prava nasilje. Terorizam stvara specijalno, svoje pravo, i za svaki teroristički akt nalazi opravdanje. Osobito se to može vidjeti u tkzv. uzakonjenom terorizmu, glavni predstavnici kojega jesu fašizam i boljševizam. Te dvije političke tendencije unijele su terorizam u slovo zakona, i od stranačkog

režima prenijele ga na državu. Pogledajmo n. pr. fašizam. Nema sredstva kojim se ta politička tendencija nije poslužila protiv ljudi koji ne misle i rade fašistički, napose pak ako su ti ljudi k tome Hrvati, Slovenci ili Nijemci iz južnog Tirola. Nijesu samo zabranjivane sve pojave protivnog mišljenja i djelovanja, već su dapače tražena djela u smislu fašističke ideologije. Napravljen je, dakle, atentat na zadnji mogući objekt: savjest, dušu i misao! Time je dirnuta ljudska ličnost u svojem najintimnijem osjećaju, i učinjeno nasilje nad unutrašnjom slobodom čovjeka. Jer, dok se još mogu zamisliti tkzv. vanjska ograničenja ljudske djelatnosti, dok se mogu zabranjivati slavenska društva, slavenska riječ, slavenske nacionalne boje, — u jednu riječ: dok se mogu vezivati ruke i stavljati katanac na usta, što predstavlja nedvojbni terorizam, traženje fašističkih professions fidei, tjeranje slavenske djece u organizacije Balilla, tlačenje materinske riječi, a nametanje tuđe — sve to prelazi granicu i onoga što se daje zamisliti, i bjelodano dokazuje da je terorizam in ultima linea pokret lude sile, samodopadne umišljenosti, sluga Moloha a ne auktoriteta, izraz mišljenja bez autokritike, i radi svega toga duboko nekršćanska, neljudska i nesocijalna tendencija.

Pojava uzakonjenog terorizma nije nova. Tek zakoni zadnjih sto godina nastoje da ličnoj i društvenoj slobodi omoguće solidan i razuman razvoj, osiguravajući slobodu ličnosti, ispovijedanja vjere, nauke itd. s jedne strane, a ukidajući feudalne oblike. No moderno je doba pokušalo da uzakoni terorizam čak i u ekonomske funkcije, i tako je „cuius regio, illius religio“, dobila dodatak „illius natio, vita et gaudium vitae“. Prema onome koji je imao u rukama silu, morala se za vjerskih borba vladati vjera i savjest pojedinca; danas je terorizam protegnuo svoje ruke i na radničke nadnice, i na političko mišljenje, i na narodnosni osjećaj.

Terorizam je nužno morao postati „svetim oruđem“, religijom jedne ili druge političke tendencije, kad je ta tendencija postala sama sa sebi svrhom, i kad je počela smatrati samu sebe izvorom prava, zaboravljajući da je čovjek stariji od društvenih organizama i da ima prava koja ni jedna tendencija i nikakvi politički ciljevi ne smiju vrijedati, a kamoli uništavati.

II

Do sada smo govorili o atentatima i terorizmu uopće, bez obzira na njegove specijalne oblike. Ali postoji vrst atentata i terorističkih djela, koji, upereni protiv nacionalnih silnika ili društveno živinskih pojava, mogu izazvati kod i moralno visokih pojedinaca utiske djela biblijske Judite nad Holofernesom. Teroristička djela, naročito ona koja svršavaju uništenjem makar i jednoga života, nikada se ne mogu opravdati, pa makar to terorističko djelo, ubojstvo, bilo upereno protiv lica koje je prvo započelo terorističkim djelima. Ne možemo zastupati mišljenje da se „klin klinom izbija“, jer teški su duševni poremećaji društva, koje živi u atmosferi zasićenoj takvim idejama i djelima. Pojedinaac ili narodnosna te socijalna skupina koji drže da se atentatom rješavaju njihova pitanja, isključuju dva velika faktora koja su u

poredbi sa onim, koji je objekt njihovog negodovanja i mržnje, mnogo jača i nedostiživa. To su društvo i vrijeme. Savjest društva je mnogo jača, nego i najveća sila jedne političke despotije, a društvena sredstva su, naročito u našem modernom vijeku, vrlo velika i jaka. Tok vremena, pak, je najstrašnije oruđe, jer ako je ono, protiv čega se bori jedna moralna društvena tendencija, doista slabo i nemoralno, propašće samo od sebe. Ljudi su uopće previše egoisti, te žele hitno rješavanje stvari u smislu zahtjeva svog komoditeta, svoje ugodnosti, ne znajući da je svaka stvar i svaka antisocijalna pojava vremenski ograničena.

Boreći se protiv zla orudem slijepe sile, koja je isto tako zlo, ljudi ne vide da potpomažu širenju zaraze nasilja, i zaboravljaju da samo duhovne odlike daju vrijednost pojedinca i naroda, da su duševna sloboda i mir preduvjeti ravnoteže, a da k pobjedi vode svijest i moralna snaga, a ne sila.

Joso Felicinović:

Žrtve rata

Napoleon Bonaparte je začetnik militarizma, osvajač i glavni tu-mać ideja oružane sile nove dobe, plod čega, uz veliko duševno propa-danje, dakako, jesu međusobna klanja narodâ, koja kao pijavica sišu najbolje sile mladeži sviju naroda i upropašćuju njihovo gospodarstvo, kulturu i duhovni život. U Evropi se trošilo 1875 g. oko 3 milijarde i pol zlatnih kruna za vojne potrebe, a ta je svota tako rapidno napre-dovala, da Evropa troši već 1886. 4 milijarde i pol zlatnih kruna a 1902. 8 milijarda. Sama je Njemačka 1908. potrošila milijardu i 800 mi-lijuna maraka na vojsku. Velika je stoga nužda da što prije dođe do razoružanja kod svih naroda radi etičkih, socijalnih i ekonomskih raz-loga. Praveći poređenje n. pr. troškova za ratne mornarice od god. 1914. i onih naših dana, svatko mora da prizna, kako su oni danas ve-ći uza sve washingtonske konferencije. Sjedinjene Države Sjever. Ame-rike su za svoju ratnu mornaricu trošile god. 1914. oko 2010 milijuna dinara, a u god. 1921. oko 6500 milijuna. Engleska je 1914. trošila 3600 milijuna, a 1921. ništa manje nego 6300 milijuna. Francuska je u istim godinama od 1500 milijuna došla na 3250; slično i druge velike države. A od onda koliko se još trošilo kroz ovaj zadnji decenij? A gdje je zrakoplovstvo? God. 1924. Francuska, imajući 3000 zrakoplova, troši za povećanje zrakoplovnog parka 650 milijuna franaka, Engleska 19 mili-juna funti a Italija 220 milijuna lira. Sjedinjene Države su 1925. po-trošile za ministarstvo rata 388 milijuna dolara, a za ratnu mornaricu 289 milijuna.

Ako pak letimično sravnimo troškove za vrijeme ratovanja vidi-mo da nadmašuju svaku mogućnost.

U sedamdeset i dvije godine, od postnapoleonskog doba, t. j. od rusko-turskog rata g. 1828 do bursko-engleskog rata 1899—1900, potro-šilo se za te ratove oko 200 milijarda dinara, a poginulo je oko tri mi-

lijuna ljudi. U zoru XX. stoljeća, imali smo rusko-niponski rat koji je stajao 36 milijarda u novcu, a pol milijuna ljudi; libijski rat oko 4 milijarde din. i 10.000 mrtvih; balkanski ratovi 18 milijarda din. i 80.000 mrtvih.

Sve su ove brojke velike, ali ipak izgledaju malene prema strahovitim ciframa svjetskog rata. Uzmimo samo ljudske gubitke i njihove tužne statistike; na dugo bi se išlo, kad bi se k tome nabrajalo sve one druge etičko-duhovne, ekonomske, umjetničke i druge izgubljene ljudske vrednote, tako brojne, jer je čovječanstvo stavilo u službu rata sva otkrića znanosti, koja su morala imati za cilj svladanje plodonosnih energija prirode, a ne ubistvo ljudi. Zato je bilans svjetskog rata samo jedan veliki deficit za čovječanstvo. Prije jednog vijeka, u dvadeset godina napoleonskih ratova, poginula su dva milijuna ljudi, dok je po nestalnim službenim statistikama, u kojima se uvijek nešto zataji, poginulo u svjetskom ratu 9.830.000 vojnika, brojka koja u povijesti svih naroda svijeta nije zapamćena. U francusko-njemačkom ratu god. 1870—71. dnevno je ginulo 875 ljudi, u svjetskom ratu dnevno preko 6000 vojnika sa tom razlikom, da je onaj rat trajao par mjeseci, a ovaj drugi više od četiri godine. Prema izvještaju danskoga učenjaka Kristijana Dörig broj poginulih u svjetskom ratu podijeljen je po pojedinim zemljama ovako:

Engleska	800.000
Francuska	1,400.000
Italija	600.000
Rusija	2,500.000
Njemačka	2,000.000
Austro-Ugar.	1,500.000
Ostale manje države	1,030.000

(Ovdje je računato i 369.819 srpskih vojnika koji su poginuli od 589 hiljada i pet stotina mobiliziranih, tako da je 53% poginulo).

Isti Dörig računa broj onih, koji su umrli od posljedica rata, od gladi, fizičkih, duševnih patnja, zaraznih bolesti itd. na 5.300.000. Ako se ovim brojevima nadoda još sniženje broja rođenih, dobivamo, a da ne brojimo invalide i nesposobne, ove ljudske žrtve:

Engleska	1,850.000
Francuska	3,340.000
Italija	2,280.000
Rusija	3,000.000
Njemačka	6,300.000
Austro-Ugarska	5,800.000
Manje države	2,810.000

Ukupni broj ljudskih gubitaka: 35,380.000 Stoga je Dörig dao naslov svojoj knjizi „35 Millionen Menschen verlust in Europa“!

I znanost je sudjelovala u Svjetskom ratu, i to u pravcu povećavanja broja mrtvih preko podmornica, zrakoplova, djelovanjem i difu-

zijom bakcila da se uništi blago za hranu i za prenos hrane, artiljerije, a osobito upotrebom otrovnih plinova, koji su najjače pokazali krizu civilizacije. God. 1907. sve su se evropske države obvezale u Haagu da se ne će služiti „otrovnim plinovima“. Kao obično, tako i u svjetskom ratu moral, pravo, potpisani ugovori itd. — sve to se srušilo. Nijemci tvrde da su Francuzi prvi u oktobru 1914. rabili municiju punjenu plinovima. Koncem istoga mjeseca Nijemci su se poslužili istim sredstvom, ali slabim uspjehom, a isto tako bez velika uspjeha Nijemci su rabili municiju punjenu plinovima protiv Rusa u Bohinovu u siječnju 1915. Hemijska je znanost intenzivirala svoja istraživanja protiv čovječanstva, i po prvi put su se rabili u većoj količini novi otrovni plinovi katastrofalnim uspjehom. 22. travnja 1915. može se smatrati crnim danom u povijesti čovječanstva. Nijemci su tog dana upotrijebili otrovne plinove protiv jedne francuske divizije između Langermarka i Bixschootea. Francuzi su ostali iznenađeni. Nakon samih 8 minuta palo je mrtvo 5000 Francuza, dok su drugi umrli nešto kasnije, a dobar je dio vojnika poludio od straha, i tako je svršilo ono 15.000 vojnika na tom položaju. Dva dana kasnije Nijemci su ponovno upotrijebili otrovne plinove, protiv Kanadana u Ypresu, i opet je palo nakon nekoliko minuta tog prolaznog dima 5000 ljudi. Kad su Nijemci vidjeli uspjeh, poslužili su se njime i protiv Rusa u svibnju 1915. kod Osiwiera, i to strahovitim uspjehom, jer su Rusi bili sasvim nepripravni na takav bestijalni hemijski rat. Austrija ih je rabila protiv Italije kod brda sv. Mihovila na Krasu. Tu su dvije talijanske brigade izgubile oko 6000 ljudi a ostali su onesposobljeni. Prema engleskom Livens-aparatu za bacanje plinova Nijemci su napravili slične sprave i poslužili se ovima kod Kobarida 24. oktobra 1917. Djelovalo je 1000 aparata na fronti od jednoga kilometra, te je ono 600 ljudi, koji su branili talijanski položaj, ostalo za par trenutaka mrtvo!

9. ožujka 1918. Nijemci su u 24 sata bacili na Francuze i Engleze 200.000 granata punjenih sa yperitom ili gas moustardom, najštetnijim plinom. Pri koncu rata 50% municije punilo se tim yperitom, koji djeluje osam puta štetnije od svih ostalih otrovnih plinova.

U bitci na Sommi Englezi su protiv Nijemaca upotrebljavali yperit, bacan od više tisuća aparata Livens. Premda plinski napadaj nije trajao više od 10 časaka, izgorilo je sve što je raslo na zemlji u širini od 10 kilometara. 30% vojnika na onom položaju je ili poginulo ili onesposobljeno za dalji rat. U Monchy su tri njemačka puka bez maske iznenađena od tih plinova, i ni jedan vojnik nije spasio glavu, jer i oni koji nijesu odmah poginuli, umrli su dan kasnije, ako su i malo udisali otrovni plin, sastavljen od cijanidne kiseline. Nije li ovo barbarstvo slično onome onih vojnika, koji su osakaćivali lijevu ruku nevine muške djece, e da „ne budu sposobna za rat“?

Pri koncu rata, Njemačka je pravila mjesečno 1000 tona otrovnih plinova, a Francuska 2000 tona. Od aprila do novembra 1918. Francuzi su napunili 2,500.000 granata sa gas moustardom, a za vrijeme čitavog rata ništa manje nego 17 milijuna komada. Ta je municija ispaljivana obično po noći, jer je tada teško razlikovati da li neprijatelj puca običnim granatama ili plinskim, a uz to su ljudi umorniji, kretnje u ta-

mi oteščane, a u noćnoj tišini plinovi se dulje održavaju na položaju te štetnije djeluju.

Za trajanja svjetskog rata Francuska je u hemijskim tvornicama napravila 50.000 tona klora, isto toliko su napravili i Englezi, a Amerikanci i Nijemci su napravili 100.000 tona.

Za novi otrovni plin Amerikanina Lewisita kažu da 55% katastrofalnije djeluje od dosadašnjih plinova, jer probija odijela i plinske maske, pa je stoga nazvan od šefa američke ratne plinske službe Frie-
sa „rosom smrti“.

Nijemci su prvi u svjetskom ratu upotrebili protiv Francuza u veljači 1915. kod Malancourta „bacanje vatre“. Posebnim štrcaljkama bacana je na neprijatelja zapaljena mješavina ulja od petroleumskog katrana i sumpornih sastavina.

Ali dosta govora o tim sramotama. Predimo na ekonomski deficit Svjetskog rata.

Ekonomski stručnjaci kažu, da ako se sračuna produkcija u pojedinim državama u prijeratno doba i gore spomenuti broj poginulih, računajući za svakoga poginulog još barem 20 godina produktivnoga života, ekonomski gubitak, uzrokovan njihovom smrću ili osakaćenjem iznosi 3000 milijarda dinara.

Ali taj gubitak nije i jedini. Točno je utvrđeno da je Engleska dnevno trošila u prvih 8 mjeseci rata 140 milijuna din., u god. 1918. čak 501 milijun din. dnevno. Francuska je za cijelo vrijeme svjet. rata trošila 315 milijuna dnevno; Italija 156 milijuna; Rusija oko jedne milijarde na dan. Njemačka je polovicom 1918. trošila 827 milijuna, a Austrija 300 milijuna din. dnevno. Sjedinjene Države počele su sa 225 milijuna na dan, ali prenos vojske u Evropu doveo je troškove na 1 milijardu din. dnevno.

Sveukupni troškovi država za vođenje svjetskog rata iznose 3 bilijuna 585 milijarda i 300 milijuna dinara. Kad je god. 1816. francuski ministar najavio Parlamentu da su troškovi prešli tisuću milijuna, i da je zato našao novu riječ, „milliard“ da označi tu brojku, svi su se zastupnici digli od uzrujanosti pred tom notom. Eto sada, vijek kasnije, milijarda postaje nedostatnom da izrazi velike cifre ratnih troškova i treba upotrebljavati izraz koji označuje hiljadu puta veću vrijednost.

Ne treba se stoga čuditi što je svjetski rat urodio poplavom papirnatoг novca, jer su ratni izdaci tražili pokriće, koje se, budući da stvaranje pravih vrijednosti i dobara nije moglo da zadovolji ratnog Moloha, moralo naći makar u papiru. Američke ekonomske revije koje su se bavile ovim pitanjima, pisale su da je papirnata cirkulacija novčanica iznosila 1913. g. 37 i pol milijarda franaka, a 1922. g. je narasla na 410 milijarda franaka. U nekim je državama papir tiskan kao novac u nevjerojatnim količinama. U augustu 1922. u samoj je Austriji papirnatı novac iznašao 1147 milijarda kruna. Zlatno pokriće je u svijetu 1913. g. bilo 66%, a deset godina kasnije samo 9—27%.

Svjetski javni dug, koji je 1700. iznašao 5 milijarda franaka, 1789. 13, 1816. 36, 1875. 115, 1914. iznosi 236, a god. 1920. 1450 milijarda franaka.

Među gubitke koje je prouzrokovao rat bilo kod ratujućih država, bilo i kod neutralaca, brojimo i stagnaciju u produkciji, paralizu u izmjeni proizvoda i trgovini, te propast mnogih poduzeća za vrijeme rata, a i dugo još nakon rata.

Englezi kažu, da je Njemačka mobilizacija prouzročila neuposljenost 5 milijuna radnika u industriji. U Austriji je sveopćom mobilizacijom ukočen u jedan mah mal ne potpuno svaki poslovni život.

Radništvo je pozvano pod oružje, prekinute su međunarodne željezničke veze, zatvorene potpuno mnoge tvornice, itd. I u Antantinim zemljama posljedice rata su za industriju bile veoma teške. Teško je ocijeniti brojkama svu štetu. Yves Guyot računa za samu Francusku taj gubitak na 93 milijarde i 150 milijuna din. Virgili drži da je taj račun pretjeran, ali misli da je francuska produkcija izgubila radi rata isto što i Njemačka t. j. oko 45 milijarda, Austrija pak 36, Italija 30, Engleska 15.3, Rusija 16.5, Belgija 15, ostale manje države 24 milijarde din.

Industrijski gubitci radi pomanjkanja prometa u vrijeme rata iznosili bi svotu od 870 milijarda dinara.

Prodaja u inozemstvu znatno je opala za vrijeme rata i kod neutralaca, tako da je Španjolska n. pr. imala u trgovačkom prometu kod uvoza manje za 20%, Švicarska za 23%. To opadanje trgovine Virgili računa na polovinu vrijednosti od prijeratnog doba, te bi iznosila 150 milijarda din. na godinu; u četiri godina ništa manje nego 600 milijarda.

Treba spomenuti i gubitke prouzrokovane od uništenja trgovačkog brodogradnje i privatnog vlasništva u zaposjednutim krajevima.

Po Keynesu, vrijednost belgijskog posjeda uništenog u ratu ili pljački njemačke vojske iznaša 6 milijarda i 250 milijuna franaka. U Francuskoj su oštećeni mnogi ugljenokopi, željeznice, trgovački brodovi za 20 milijarda franaka. Engleska je izgubila 2479 brodova sa 7.759.090 tonaže. Računajući svaku tonu po 2250 din., i računajući tovar 3000 din po toni, imamo 41 milijardu i 250 milijuna din. izgubljenih na moru, te 750 milijuna din. štete počinjene od zrakoplova i pomorskih bombardama. Ako računamo da je Poljska imala štete mal ne kao Francuska, Srbija za polovicu od Belgije, a Italija između 10 i 15 milijarda, ova vrst gubitka dala bi iznos od 210 milijarda štetâ privatnika.

Neka se dozvoli jedna prispodoba. Gradnja Sueskog kanala stajala je 1200 milijuna din., a stajala bi polovicu te svote da de Lesseps nije naišao na protivštine kod lorda Palmerstona i engleskog parlamenta. I ovom svotom je Evropa udarila temelj živom saobraćaju sa istočnom Azijom, te preko tog kanala prolazi godišnje 4—5000 brodova, a olakšana su ljudima putovanja a trgovini rentabilnost. Panamski kanal je stajao 6 milijarda te je donio velike koristi čovječanstvu. Kolika su se dobročinstva mogla učiniti čovječanstvu, da su za korisne stvari potrošeni svi oni bilijuni dinara, potrošeni u ratu na

štetu čovječanstva, te da su radili svi oni milijuni koji su poginuli na ratištima ili žive bolesni i osakaćeni od milosti i nemilosti bližnjega?

Ne smijemo pak mimoći etičko-socijalne štete rata, premda se one ne mogu cijeliti brojkama. Žene su uopće izgubile mnogo poštenja i svoga dostojanstva, djeca i odgoj su zanemareni, i kod brojnih muškaraca moralna propast urodila je i nepriznavanjem duhovnih vrednota. Živci su uništeni od dugotrajnih uznemirenja prouzrokovanih strahom, neizvješnošću, ili veseljem što su ostali živi nakon napadaja bajonetama, u bubnjarskoj vatri ili plinovima. U ratu su smatrani junaštvima najnećudorednija djela i svaka depravacija.

Sve su strasti alarmirane, osobito mržnja koja je smatrana najvećim goničem pobjede, bjesnilo, i svi ostali najniži instinkti brutalne naravi. Ratni su naraštaji veoma slabi i duševno i fizično nerazvijeni; sušica je našla u njima bogati plijen. „Neue Freie Presse“ od 31. svibnja 1919. je pisala: „U zadnjoj godini rata, samo u Austriji je umrlo od sušice najmanje 35.000 osoba, od kojih 12.000 u Beču. Danas mi držimo da ima oko 350.000 do 400.000 sušičavih, kojima je potrebno njege...“

Gdje nema Hrista Spasitelja, koji je put, istina i život za ljude, nema više bratstva, a civilizacija nije nego fraza. Isus je ljubav koja veže srca, jača obiteljski vez, bratimi sve narode, jer su svi sinovi istoga nebeskoga Oca. Odalečiti Hrista i njegovu Crkvu iz javnog života, znači odalečiti onaj zakon ljubavi koje je on proglasio i potvrdio pečatom vlastite krvi. Kad srce izgubi osjećaj ljubavi, brzo postaje plijenom mržnje i pravo jačega je jedino pouzdanje. Ljudi-braća sa mržnjom u srcu lako se laćaju oružja, i rat tada postaje bičem za kulturu i ljudska bića.

Milijuni mrtvih na dnu mora, po vrhovima Alpa, po francuskim dolinama ili po golim vrletima balkanskog poluotoka i divljih albanskih gora, koji su najbolji dio sinova svih naroda svjedoče, kako je strašna mržnja brata protiv brata. Milijuni osakaćenih, za dugi će niz godina još pokazivati mladim pokoljenjima kako je brutalno osakatila njihova tjelesa i duše međunarodna mržnja, organizirana radi trgovačke utakmice i nacionalnih ljubomornosti.

Novi tehnički izumi i ubojna oružja svake vrsti tajno se spremni po magazinima.

Na ruševinama kršćanskog bratstva ljudi su znanstveno organizirali mržnju, „jer moja domovina mora da bude nad svima.“ Čim je pak buknuo svjetski rat, počeli su se vojskovođe odmah služiti svim znanstvenim izumima da unište mrskog im neprijatelja. Novi znanstveni izumi, nepoznati u prošlim ratovima, siju strah i trepet ispod mora i po zraku, po moru, i na kraju, zemlja se tresse od strahovitih eksplozija i ljudima u mržnji ništa nije sveto, ni stare umjetničke katedrale, ni dragocjene knjižnice, ni žene, ni djeca, ni starci. Ono što su vatra i gvožđe štedili, plinovi i bakterije su dovršili, a da se nije pa-

zilo na ranjene i osakaćene. Mučilo se zarobljenike ili čak ubijalo da se uštedi hrana, civilno pučanstvo se gonilo po cestama kao marva na pazar, a oni koji su ostali u zemlji uzeti su kao taoci ili držani u ropskom stanju.

Svjetski rat je najuvjerljivije dokazao bankrot moderne civilizacije znanosti bez duha i etike. Jakov Curatul je napisao: „U punom XX. vijeku, kad je izgledalo da je civilizacija došla do vrhunca, a znanost dostigla najveću slavu, ova stara Evropa koja je radala genije i humanizam, a bila kolijevkom pjesnika, survala se u tamu. Ljudska se životinja probudila sa starim zvjerskim nagonima, rafiniranima napretkom i znanošću. Pred današnjim strahovitim zločinima blijede najgroznije stranice historije starih barbara. Umirućima se ne daje više kisik da im se olakšaju zadnji časovi, već ih se udara po glavi teškim šestoperim batovima... Pretražuju se mrtvi na bojnopolju i krade ih se. Nove hijene su iščupale sa prsa ubijenih svete uspomene, što su ljubežljive ruke majčine ili vjerenice bile objesile oko vrata u zadnjem zagrljaju pri rastanku... Po sveučilištima i bolnicama, gdje su nekoć časni ljudi istraživali čudotvorne lijekove, hvata ove sotonska ognjica i traže nova savršenija sredstva da se uništi i usmrti čovjek. Cvijet mladosti je postao najbolje meso za klanje, uništena su i ponižena najplemenitija ljudska umijeća. Liječnici ne snižu liječiti ranjenike da postanu sposobni za rad ili zato da se vrate k ljubavi svojih ukućana. Ne! oni ga moraju što prije ozdraviti da postane što prije sposoban da opet ubija. To je zakon rata!... Po gradovima, nježne ruke djevojčica su pocrnile pripravlajući prah i puneći fišeke. Ljudi nesposobni za ubijanje, određeni su da spremaju kugle i da grade puške. Po oranicama nije više bačeno žuto sjeme koje hrani život, niti su zarinuli plug u zemlju, jer je on simbol mira i rada... već široka i teška željezna kola, plugovi najmodernije civilizacije, vražje sprave za ubijanje tresu zemljom. Do šumama nema više mirisa smole, koji je balsam bolesnicima, već vlada okuženi smrad rastvorenih ljudskih tjelesa. Tu gdje su se prije dizali slavni gradovi, drevne katedrale, krasna mjesta, radišne tvornice, ostale su same ruševine iz kojih se izvija dim. To je Evropa XX. stoljeća!”

Racionalizacija u proizvodnji

Međunarodni ured rada u Zenevi objavio je prošlih dana statistiku o uplivu racionalizacije na povećanje proizvodnje. Racionalizacija je negdje više, negdje manje, ali svuda u priličnoj mjeri povećala proizvodnju. Pojedini oblici racionalizacije sudjelovali su kod tog povećanja ovako: specijalizacija je povećala proizvodnju za 10 do 40%, nove metode uzgoja i izobrazbe radnika za 27 do 200%, uvođenje odmora za vrijeme rada za 28 do 33%, racionalizacija materijala za 30 do 44%, poboljšanja prostorija i upotpunjenje strojeva i oruda za 36 do 159%.

Ne smijemo zaboraviti, dakako, da je to povećanje proizvodnje racionalizacijom rodilo tako strašnu neuposlenost. Jer, ako danas tri radnika naprave ono, za što su prije morala desetorica raditi, jasno je da će, u kapitalističkom gospodarskom redu naših dana, sedmorica letiti na cestu. Da će to roditi velikim društvenim revolucijama, nema sumnje.

Socijalna revija

Pariz pred razoružanjem

Historija se neprestano ponavlja. Jednom su kraljevi slali svoje poslanike na konferencije, danas ih šalju narodi. Na taj su način stvoreni Bečki kongres, Sveta Aliansa, skupštine Društva Naroda i t. d. i sada napokon konferencija za razoružanje. Koliko god protivnici demokracije isticali, da je volja naroda samo krilatica, ipak svi ti delegati, pa i bilo protiv svoje volje, ne mogu se oteti mišljenju mase ili bolje javnom mišljenju. U tom pogledu nema sumnje da Pariz igra presudnu ulogu u mišljenju Francuske i njenih zastupnika. Prema tome i on se sprema na — razoružanje.

Cini se, prema izjavama i riječima, da je danas cijeli svijet za mir, za pacifizam, za zблиženje, za izmirenje i za sve slične sinonime. Dapače blasfemija bi bila danas govoriti protiv mira. Sve anateme jednodušno padaju na riječ rat. Čak je nekidan g. Bruno Weil u jednoj javnoj debati izjavio da historija u opće ne pozna toga čovjeka, koji bi želio rat. Ali... ratova je bilo mnogo u toj istoj historiji i, što je još žalosnije, ratova će, kako izgleda, još biti. Dozvolite mi uz ovo jedan srednjoškolski silogizam:

Ljudi vode ratove.

Ljudi su danas pacifisti.

Pacifisti danas vode ratove.

Paradoks, a ipak potpuno na svom mjestu.

*

Jedan od najvećih boraca moderne Francuske za njemačko-francusko zблиženje, g. comte Vladimir D'Ormesson, održao je u Foyer International des étudiants catholiques vrlo uspješno predavanje o maršalu Lyautey-u. Između ostalog, istaknuo je tešku ulogu maršalovu za vrijeme svjetskog rata. Auditorij, naravno, prati pažljivo predavača, koji prikazuje sva nastojanja maršalova da spasi domovinu, da protjera neprijatelja i t. d. Posve ispravno i — ljudski. To bi isto učinio svaki narod i svaki maršal ili vojvoda. Ali slušaoci prateći maršala u njegovim nastojanjima, prate sa simpatijama njegov trud oko obrane i napokon, ako je moguće, oko definitivne pobjede. To je sve sasvim razumljivo za nas smrtnike. [Budi nuzgred rečeno, maršal je veoma brzo napustio ministarstvo rata, jer kao takav nije imao mnogo uticaja na razvoj prilika na fronti. No zato ga drugi nastavlja]. Ali ta nesretna riječ pobjeda, tako duboko usadena u ljudsku dušu i u središte svih njezinih nastojanja, nužno traži borbu, jer nema pobjede bez borbe. A borba, što ona traži? — Protivnika! Treba li da dalje nastavimo ovaj circulus vitiosus? Čovjek bi htio da iskoči iz svoje nesretne čovječje kože, i to, nota bene, potpuno naravnim sredstvima, ali ne može i ne će da prizna da čovjek, gledan u ljudskom svijetlu, nije ništa, kako kaže negdje Pascal.

*

No, konferencija za razoružanje, već prije nego što se otvara, već je napredovala. Govori se naime o dvostrukom razoružanju ili bolje, kako je neki dan istaknuo generalni tajnik francuske demokratske pučke stranke: „la limitation d'armement et le desarmement morale". Napredak je dakle u tome, što se počelo

govoriti o moralnom razoružanju, jer, treba iskreno priznati, ukidanje nao- ružanja je utopija t. j. ni najmanje ne garantira mir. Ono ne priječi ni naj- manje nove ratove. Tko će zabraniti jednom narodu, da na brzu ruku, u slučaju konflikta, stane pretvarati svoju željeznu industriju u ratnu „industriju“? Arbitraža Društvo Naroda i t. d., zar? Docet Mandžurija, a prije nje docet opća histo- rija svih naroda.

A moralno razoružanje? Istina, to je napredak, ali dozvolite jednu „malu“ restrikciju: moralno razoružanje s auktoritetom, koji će ga garantirati. Ima li smisla da vam govorim na dugo i široko o tom auktoritetu? Ne znam da ka- žem šta drugo nego dvije riječi: Regnum Christi.

*

2. II. 32. počinje konferencija za razoružanje. Slučajno u tom datumu ima previše brojeva 2, da bi delegati mogli doći do broja 1, — jednodušnosti, iako ni jednodušnost ne bi u ovom slučaju donijela rješenje problema. U najbo- ljem slučaju bi ga odgodila. Dakle ipak, barem stvar vremena, pa je interesantno ispitati šanse, u koliko je to moguće.

Sinoć sam imao prigodu da prisustvujem u malome jednoj takvoj kon- ferenciji. U toliko držim da je slična „velikoj“ konferenciji, u koliko je bio tretiran jedan od najvažnijih problema: francusko-njemački odnošaji. Značajno je da je debata bila pismeno najavljena „Brüning et Hitler“, a skrenula je veoma brzo na francusko-njemački problem. Debatu je vodio opet g. D'Ormesson (on je pred par godina napisao brošuricu „Confiance en Allemagne?“ Francuzi su mu pri- govarali riječ „confiance“, a Nijemci mu nijesu htjeli oprostiti upitnik. Dapače je jedan Hitlerovac izjavio da bi on na naslov „Confiance en France“ stavio dva upitnika). Izmijenilo se mnogo mišljenja. Iznoseno je stanovište Brüninga, Hitlera i vanpartijsko. Između ostalih, govorila su gg. Maurice Pernot („Journal des Débats“), Bruno Weil (nedavno napisao studiju o generalu Boulanger-u), Jacques Kayser (national-socialiste) i t. d. Sve u svemu, na sve njemačke prigovo- re, Francuzi su našli odgovor, čak i na zadnji i najmanji prigovor da bi bilo poželjno, kad bi Francuzi imali malo više „beaux gestes“ (doslovni izraz govornika) prema Nijemcima. Kao objektivni slušalac bio bih ostavio barem taj prigo- vor kao opravdan; ali tko jamči da se u drugom slučaju Nijemci ne će ponijeti kao danas Francuzi?

Sva ova „plodna“ debata nije spriječila g. D'Ormessona da na koncu kaže: „Imajmo na umu da iza nas stoje dva naroda, koji traže i žele mir i koji prelaze preko svih razlika, koje nas dijele“. Utješno!! Zatim su se gospoda govornici kao i publika „razišli svojim kućama“. Finis coronat opus. Finis: tà ugodno je koji put poći kući spavati zimi u kasno doba noći iza duge „govorancije“! Dokaz ljudske slabosti: repriza ove komedije će se ponoviti više puta bilo u ma- njim ili većim dimenzijama.

U Parizu, 18. prosinca 1931.

K. K.

Inflacija

Današnje nabacivanje rječju inflacija kao da nameće svakomu onu scenu iz „Seviljskog brijača“. Inflacija simo, inflacija tamo! Tako i naši veoma „dobro upućeni“ listovi sa najboljim suradnicima pa bili ti iz Zagreba ili Beograda, bili sa jugoslavenskim titulušom ili govorili o nekom narodnom blagostanju, pišu i štamparsku boju troše: Nećemo inflaciju! Hoćemo! Potrebna nam je! Nije

nam nužna! Propašćemo ako ne dođe do nje! U njoj je sva naša propast i nevolja! Ne inflacija nego deflacija! Ne ni to nego re-deflacija! Sva ta galama i bablja vika svršava u homersku pucnjavu praznih riječi i blato izagnjilih fraza.

Srediti tu smetnju babilonsku potrebno je, ali nema izgleda da je to moguće a bez oštrih riječi, tako bar pokazuje do sada praksa. Radi se na koncu samo o riječi inflacija i nju treba raščiniti.

Prije nekoliko mjeseci počeli su neki teoretičari u Njemačkoj sa kampa-
njom za raširenje kredita. ali nijesu uspjeli da toliko zainteresuju javnost, jer su naišli na sasma neobrađeno tlo, na potpuno nerazumijevanje. Razumijevanje širih narodnih masa, pa bile one i školovane, prošavši i srednje škole, za pitanja narodne ekonomije tako je minimalno, da nije čudo da je ova akcija tih njemačkih ekonomista propala. Nitko nije na jasnom što je deflacija i što ona znači za Njemačku i za Evropu u današnjoj situaciji. Nitko ne zna ništa o monetarnim uplivima na današnju konjunkturu i na konjunkturu uopće. Nikomu nije jasna uloga zlata i tako je osnovna misao tih ekonomista ostala neshvaćena.

I kod nas postoji potreba temeljnih reforma, jer i mi trebamo više prođe i konzuma za našu produkciju, a da to postignemo, trebamo više bankovnih kredita, zapravo uvećanih, dodanih. Za praktično provlađanje tih jačih kredita, potrebno je uvećanje opticaja banknota te prema tom sniženje zakonskog zlatnog pokrivača. A da se izbjegne teškim inflatornim posljedicama tih pojačanih kredita i uvećanog opticaja banknota, potrebno je održati bezuvjetni zahtjev, a taj je da dužnici koji uzimaju kredite budu toliko gospodarski jaki i sposobni za gospodarstveno djelovanje, da mogu održati situaciju u rukama, da mogu gospodariti tvorenju cijena. Evo, ta ideja vodilica nije razumljena, niti razumljiva, i potrebno je, a da bude shvaćena, raščistiti pojam inflacije.

Novčani opticaj jednog gospodarskog organizma, dakle i naš jugoslavenski, uvijek je u stalnom omjeru prema cjelokupnom robnom prometu, razumije se, ako je taj organizam bez potresa i u mirnom razvoju i poslovanju, življenju. Taj se omjer daje kao i svaki drugi izraziti brojčano. Ako je u našoj državi n. pr. robni promet mjesečno 10 milijarda dinara a izbalansirana količina novčanica 5 milijarda, to je količina novčanica u prometu — nazovimo je „pravom“ — Količina novčanica) = $\frac{\text{robni promet u jednom mjesecu}}{2}$. „Inflacija“ ima jednostrano značenje, hotimično smanjenje nazivnika ovog razlomka, a da brojnik nema nikakve promjene. Udvostruči li se dakle n. pr. količina novca te tako ta jednadžba izgleda $K(\text{količina novčanica}) = \frac{\text{robni promet jednog mjeseca}}{1}$; posljedica je da se za jednu jedinicu novčaničnu možek upiti samo polovica robne količine. Nastalo je dakle umanjenje vrijednosti novčanica za jednu polovicu. Cijene su — narodno rečeno — poskočile za jednu polovicu. Svi se dužnici okoriste a vjerovnici su na gubitku, nastupaju sve one pojave, koje smo svi manje više doživjeli iza rata. Ovo i samo ovo je postupak, nazvan imenom inflacija, i samo taj postupak za! služuje ime inflacija.

Bit te procedure jest jednostrana promjena u gornjoj jednadžbi i to na strani novca. Istina je doduše, da i inflacija s početka uzrokuje izvjesne promjene i na strani „robe“, jer novo štampani novac, novčanice, nastupa kao kupac, uvećava produkciju i robni promet, ali ujedno izazivlje i povišenje cijena, i ono ima za posljedicu da ukupna prometna svota odnosno prometne svote ukazuju povišenje, i to tako se dugo postupice povisuju dok pojačana prodaja, izazvana novim količinama novca ne ishlapi u općoj povišici cijena. Nema dakle nikakvih korisnih

posljedica iz tog cijelog procesa, nego ostaje samo šteta, koju trpe svi oni, koji su bili povišicama cijena ekspropriirani.

Te su procedure, razumije se, čežnja svih dužnika a pogotovo ako su ti n. pr., tvorničari. Radničke nadnice i činovničke plate ne padaju tako brzo kako rastu cijene koje računaju tvorničari svojim kupcima. I kod nas ima i „uglednih“ i „priznatih“ privrednika, koji na takav način žele opljačkati svoje sugrađane i uništiti baš onaj stalež, koji nazivamo obično srednjim, a nad čijom gospodarskom propašću baš ti „privrednici“ kukaju i krive obično državu, da nije umjela spriječiti „sigurnu obranu i štit današnjeg poretka pred boljševizmom“. Takvi se dobročinitelji obično pozivlju na primjer Velike Britanije, ma da današnje stanje u Engleskoj nije inflacija, jer nije nastupilo nikakovo uvećanje količine novčanica u opticaju. Uza sve to ne će izostati posljedice tamošnje transakcije, koje su veoma slične onim, koje izazivlje inflacija. U Engleskoj se nije ništa poduzelo niti učinilo, što bi izmijenilo omjer između novčaničnoga optičaja i količine robnog prometa. Engleska je otvorila zavor, koji je držao vrijednost funte, ali onu vanjsku, na jednom izvjesnom nivaeuu. Posljedica je toga bila, da su cijene robe rastle, a iza tog porasta robnih cijena slijediće neminovno i proširenje, uvećanje novčanog optičaja. Novčani je dakle uvećani optičaj posljedica, sekundarna pojava, a primjerno su bile cijene robe izvrgnute nekom uplivu, koji je izazvao promjene. Tu, u tom baš, leži razlika između dejstva inflacije i procesa, koji se dogodio u Engleskoj. Efekt je međutim isti; to je de re manipulacija, kojoj je trajna posljedica izmjena posjedovanja i posjednika dobara, koja se ne daje opravdati a djelovanje, koje ima da oplodi i oživljuje gospodarski proces, to je izostalo i izostaje.

Zadrugarstvo u Dalmaciji. - I.

Svaki poznavao naših prilika znade da se Dalmacija dijeli u zagorsku i primorsko-otočku zonu. I ma da je, radi zapuštenosti, potrebitiji bio zadružni rad u zagorskim predjelima, ipak se jače i zdravije razvio u prosvijetljenijim krajevima, t. j. na našem primorju i otocima.

Tako je najstarija zadružna ustanova osnovana u Korčuli i to Blagajna uzajamne vjeresije (Cassa di mutuo soccorso). Osnovana je par godina prije i samoga zadružnoga zakona iz god. 1873. Njeni su osnivači nikli iz katoličkih krugova, ali je ova zapravo zadružna štedionica ostala osamljena i gotovo ne opažena, jer kao lokalna pojava nije bila shvaćena sa strane hrvatskog seljačkog naroda, koji onda ionako nije imao svoje inteligencije.

Prvi širitelji zadrugarstva u Dalmaciji bili su pak Srećko Karaman, Don Frano Ivanišević, Marko Vrsalović, Vicko Belamarić i drugi poznavaoi narodnih potreba. Ja sam za prvu zadružnu ustanovu doznao god. 1896. u Vrljci preko sad pokojnog fra Ivana Barbića i god. 1897. u Imotskome preko također pokojnog fra Ante Raka. Kao što su katolički svećenici i redovnici bili u prvim redovima u borbi za narodni preporod u Dalmaciji, prirodno je da su bili prvi i u radu za gospodarsko podignuće hrvatskoga naroda u Dalmaciji, i to baš putem zadružnih ustanova.

Dalmatinsko je zadrugarstvo podignuto na kršćanskim temeljima. Don Frano Ivanišević u pučkoj knjižici Matice dalmatinske god. 1898. upućuje na osnivanje zadruga „da se pokrene na bolje selo u poljskoj radnji, u kućnoj štednji i kršćanskom življenju. Bezbožnjacima, varalicama, rasipnicima i dangubnjacima

nema mjesta u zadrugi i dok se ne ostaviš igre, pijanstva, i parbanja i ne staneš pošteno živiti i uredno raditi po zakonu kršćanskom, nećeš biti primljen u našu zadrugu", završuje don Frano. Isto tako i putujući učitelj zadruga Marko Vrsalović, u svojoj preporuci za osnivanje zadruga god. 1902., posvećuje svoju radnju „Bogu na slavu, a narodu i domovini na diku i korist“.

Oko godine 1900. započeo je jači osnutak zadružnih ustanova, i to pretežno novčanih (kreditnih) osobito u zagorskim krajevima, gdje je radi slabe novčane organizacije vladao pašaluk seoskih i varoških načelnika, trgovaca i krčmara, tih poznatih kamatarata, kajišara, gulikoža i zelenaša. Na otocima i u primorju osnivale su se potrošno-obrtne zadruge, jer u njihovim krajevima nije naprosto ni bilo drugih trgovačkih radnja.

Zadruge su se u svom prvom početku okupljale oko Zemaljskog Odbora u Zadru, koji je dapače i podupirao novoosnovane zadruge besplatnom uporabom gvozdjenih blagajna, poklonom knjiga i tiskanica i revizijom preko ondašnjeg učitelja, inače nadzornika zadruga, Marka Vrsalovića, koji je bio izdao i posebnu uputu za seoske blagajne.

Nekako uporedo sa radom Zemaljskog Odbora oko podupiranja dalmatinskih zadruga, pojavila se na našim stranama i Zadružna Zveza iz Ljubljane, koja je upravo bila u punom razvoju zadružnoga rada u Sloveniji pod vodstvom oca slovenskog zadrugarstva blagopokojnog dra Janeza Kreka.

Kako ni Zemaljski Odbor ni drugi dalmatinski zavodi nisu mogli u ono doba da financiraju dalmatinske zadružne ustanove, to je njihovo akreditovanje po ljubljanskoj Zadružnoj Zvezi dalo jaki zamah razvoju dalmatinskog zadrugarstva. Godine 1909. osnovala je Zveza i svoj pododbor u Splitu na čelu sa drom Antoni Alfirevićem kao pročelnikom a potpisanim kao voditeljem i revizorom, dok je broj Zvezinih zadruga u Dalmaciji narastao do stotine. Zadružna je Zveza ostavila zaista najbolju uspomenu kod dalmatinskih zadrugara. Uz kreditnu stranu, Zveza je preko svog pododbora razvila zadrugaršku propagandu, pa zeći u prvom redu na odgojnu stranu zadrugarstva i što bolju spremu voditelja zadruga. Tako su održani tečajevi god. 1909. u Splitu i Makarskoj; god. 1910. u Drnišu, Staromgradu, Zadru i Hvaru; god. 1911. u Pagu, Dubrovniku, Splitu i Imotskome; god. 1912. u Sinju, te se preko tih tečajeva uputilo u zadrugarstvo, knjigovodstvo i vođenje zadruga do 200 zadrugara i prijatelja zadružne misli. Održan je i veliki broj sastanaka, skupština i predavanja, a svake su se godine sazivale dalmatinske Zvezine zadruge k izvanrednim skupštinama u Splitu, gdje bi se obično našli i najjači slovenski zadrugari. Na takvoj skupštini 27. lipnja 1912. stvoreni su i predloženi bečkoj vladi zgodni zaključci u pogledu rješenja dalmatinskog agrara. U to je vrijeme potpisani izdao i posebnu uputu u zadružno poslovanje.

Godinu dana nakon proširenog Zvezinog rada u Dalmaciji, osnovan je i posebni Zadružni Savez u Splitu. To je bilo god. 1907., kada je naime Zemaljski Odbor osnutkom Zadružnog Saveza prepustio ovome i nadzor nad zadrugama. Tako su se u glavnome okupljale dalmatinske zadruge u Zvezi i Savezu. Zadružna Zveza je protezala područje svoga rada na Kranjsku, Korušku, Štajersku, Gorišku, Istru, Trst i Dalmaciju, dok je Zadružni Savez razvio svoje djelovanje u samoj Dalmaciji, u kojoj je brojio oko 120 zadruga. U to je doba nikao u Dubrovniku i Savez srpskih zadruga, koji je brojio iz zagorskog kraja sjeverne Dalmacije i Boke oko 25 zadruga, a koji kao zadružna centrala nije

zapravo igrao vidnije uloge, te je bio jedino akreditovan po ondašnjoj Srpskoj banci u Dubrovniku. Međutim je unutar samoga Zadružnoga Saveza u Splitu postojala skupina zadruga osnovanih po „Pučkoj zori“, naime po kulturnom društvu dalmatinskih naprednjaka (demokrata) oko splitskog lista „Sloboda“ a koji je broj dosizao do tridesetak zadruga.

Zadružna Zveza je napredovala svojim radom i u Sloveniji i u Dalmaciji, ali bečkoj vladi nije mirisao ni njezin kršćansko-socijalni rad, ni njeno isticanje jugoslavenskog zadrugarstva, koje je dr Krek kao prvi Jugoslaven okupljao u Zadružnoj Zvezi, u kojoj su bile začlanjene slovenačke i hrvatske zadruge, pak i neke srpske iz Dalmacije. Prst bečkih vladaraca spleo je vještu mrežu, te je „Judinom ulogom“ jednog ondašnjeg Zvezinog dalmatinskog funkcionera uspjelo nagovoriti Zadružnu Zvezu i ona je god. 1913. prepustila svoje dalmatinske zadruge Zadružnom Savezu tako zvanim „tršćanskim ugovorom“.

Tako je zapravo ostao splitski Z a d r u ž n i S a v e z kao jedina dalmatinska centrala. Nadošlim je ratom njemu bila povjerena prehrana Dalmacije, te je aprovizaciju Splita i provincije vodio preko zadružnih ustanova i općinskih opskrbnih odbora. Savez je svršetkom svjetskog rata imao pet palača, kao i zemljišta i u Splitu i u Gružu sa jakim novčanim pričuvama. Mogao je zaista da nam bude zadrugarskim ponosom, kao prva i najjača zadružna centrala u državi i kao najveći novčani zavod u Dalmaciji. Ali umjesto da novčane pretičke upotrebi u zadrugarske svrhe i potrebe, preko osnovane Zadružne banke upustilo se vodstvo Zadružnoga Saveza u veliku industriju, omiške tvornice i sanjarska poduzeća, dok nisu baš time zadani usudni milijunski udarci dalmatinskom zadrugarstvu.

Godina 1928. bila je vrlo kritična, te je prijetilo potpuno rasulo i Saveza i njegovih zadruga, i malih provincijskih ulagača. Međutim je dobrom prodajom Savezovog doima i državnom pomoći spašena u zadnji čas ova zadružna naša centrala i time dalmatinsko zadrugarstvo uopće. Novo vodstvo Zadružnoga Saveza krenulo je pravcem potpune sanacije.

Danas okuplja Savez u svome članstvu 164 zadruge i to iz Banovine savske 11, primorske 123 i zetske 30 sa područja bivše pokrajine Dalmacije, na koju se i proteže Savezovo područje rada. Zadružni savez izdaje svoje glasilo „Zadrugar“ kao mjesečnik i češće broj knjižica poučne i gospodarske naravi. U novije doba niknuše stručne centrale raznih proizvođačkih zadruga, naime ribarskih, uljarskih, vinarških i potrošačkih, dok je oživilo i održavanje zadružnih knjigovodstvenih tečajeva.

Međutim je godine 1929. zabilježen osnutak Zadružne Matice u Splitu. Nju su većim dijelom osnovale zadruge, koje su god. 1928. istupile iz Zadružnoga Saveza. Poučeni tuđim iskustvom, dadoše se osnivači Zadružne Matice na žilav rad tako da njeno članstvo broji već danas 98 zadruga. Vrijedno je istaknuti njezinu najjaču kreditnu članicu, Gospodarsku štedionicu u Splitu sa preko četrdeset milijuna dinara uložaka.

(Od zadružnih centrala ubraja Zadružna Matica u svome članstvu pod imenom „Pharos“ centralu ružmarinskih zadruga, kao i potrošačku pod nazivom „Gospodarska Matica“. Kod centrale vinogradarskih vinarških zadruga suraduje Zadružna Matica skupa sa Zadružnim Savezom, dok se ta zajednička suradnja ispoljila u zadnje doba kod održavanja zadružnih tečajeva i predavanja.

U Dalmaciji je danas registrirano po sudskim zadružnim registrima oko 540 zadruga. Od ovih je tako zvanih „divljih“, t. j. neučlanjenih ni u jednom

savezu oko 200, ali to su dobrim dijelom mrtve zadruge, koje bi sud bio do sada davno s ureda brisao iz zadružnog registra, kada bi mu sada važeći zadružni zakon dao onu moć, koju pruža novi nacrt zadružnog zakona. Ozbiljno računati može se samo zadrugama začlanjenim u spomenutim dvama zadružnim centralama, u Zadružnom Savezu i u Zadružnoj Matici. Iz popisa njihova članstva razabire se, po vrsti, slijedeći broj zadruga:

	Savezove	Matičine
Kreditne: sa neograničenim jamstvom	64	41
sa ograničenim jamstvom	7	3
Potrošačke:	16	9
Proizvadačke: a) poljodjelske:		
Vinarske	11	9
Ružmar. i pčelarske	7	11
Uljarske	12	8
Mljekar.-sirarske	1	3
Povrtlar.-voćarske	2	3
Ribarske	35	—
Stočarske	1	2
b) obrtne:	2	4
Stambene	1	1
Razne	2	2
Centralne zadruge:	3	2
Ukupno	164	98

Nedavno je u Kninu osnovan i Právredni savez, koji do danas doduše nema nijedne učlanjene zadruge, ali koji bi zato mogao da okupi dvadesetak raštrkanih srpskih zemljoradničkih i kreditnih zadruga po sjevernoj Dalmaciji i Boki kotorskoj, a koje su danas začlanjene djelomično u Savezu srpskih zemljoradničkih zadruga u Beogradu, a jednim su dijelom pod sudskom revizijom

Pred nekoliko vremena počeo je da se razvija po sjevernoj Dalmaciji i Središnji savez hrvatskih seljačkih zadruga iz Zagreba, koji već ubraja desetak dalmatinskih zadruga u svome članstvu.

U Dalmaciji je još oko 60 zadruga osnovanih na temelju zakona o poljoprivrednom kreditu iz god. 1925. Po tom zakonu je naime bila osnovana i Direkcija za poljoprivredni kredit u Beogradu a uporedo time i šest Oblasnih zadruga za poljoprivredni kredit. Takva je Oblasna zadruge u Splitu za primorsku i zetsku banovinu, a u njoj je danas ukupno učlanjeno oko 155 zadruga. Dok je postojala Direkcija, ona je podržavala oblasne zadruge i ujedno ih akreditovala jeftinom kamatnom stopom pa tako su i zadruge mogle da dijele kredite i sa 6°/o. Ali kada je ukinuta Direkcija i osnovana Privilegovana agrarna banka, tada je znatno povišena i kamatna stopa i donekle dovedeno u pitanje i samo daljno postojanje oblasnih zadruga. Zlo je što su i oblasne i njihove mjesne zadruge bez sredstava, a što se najbolje razabire iz činjenice, da je Oblasna zadruge u Splitu razdala do sada 24 milijuna dinara zajmova svojim zadrugama, kod kojih uloži iz obvezatne stalne štednje iznose tek oko jedan milijun i pol dinara.

Novim zadružnim zakonom, doći će i ove zadruge pod jedinstvene zadružne propise, pak će ono što je kod njih raspoložena i sposobna za život doći već prirodnim putem do izražaja u slobodnom zadržarstvu.

F. Z. D.

Vojnički izdaci Italije

Izdaci Italije za vojsku, mornaricu i avijatiku iznose oko 50% više od onoga što je Italija trošila prije 1914. za vojsku. Ta slika je još crnija, ako uzmemo da je Italija u budžetskoj godini 1922/23 trošila n. pr. za suhozemnu vojsku za 20% manje nego 1913. g. Dolaskom fašizma na vlast, izdaci za suhozemnu vojsku nijesu se odmah povećali, ali su ipak 1927. g. bili jednaci onima prije rata. (Italija je 1913. g. trošila na suhozemnu vojsku oko 2 milijarde i 800 milijona današnjih lira), a danas su za oko 20% veći od prijeratnih, uza sve to što je n. pr. služba u kadru 1923. g. snižena od dvije godine na godinu i pol, te što je stock preostalog ratnoga materijala bio prilično velik. Danas Italija troši za ratni materijal ipak 30% više nego 1913. g.

Izdaci za talijansku ratnu mornaricu ostali su u glavnom jednako visoki onima iz 1914. g., ali su i oni, nakon što su prvih godina iza rata osjetljivo reducirani, od 1924. g. u porastu, osobito kroz zadnje tri godine. I tu je uzrokovi velikih izdataka izgradnja novih ratnih lada. Ta izgradnja je stajala 1927. g. 26%, 1930. g. 44% a 1931. g. 50% čitavog budžeta mornarice.

Međutim, najveći izdaci su učinjeni za avijaciju, to novo oružje. Oni su se od godine 1923. do 1930. potrostručili, tako da 1930. g. iznašaju 957 milijuna lira. 1925. g. fuzionirana je suhozemna i pomorska avijacija u jedinstvenu granu vojske sa posebnim ministarstvom. Italija danas ima 105 eskadrila prema 76 u 1925. g.

U onim za 50% većim izdacima Italije za vojsku nijesu sadržani izdaci civilnih budžeta. Italija, dotično njezin režim, imaju fašističku miliciju koja broji preko 350.000 ljudi, od čega je 30.000 permanentnih, a ta pretorijanska garda stoji talijanski narod oko 200 milijuna lira. Osim toga postoji posebna milicija na željeznicama.

Italija je u svakom pogledu država militarističkog duha, težnja i akcije. Ona to duguje raznim faktorima, u prvom redu izrabljivanju niskih radničkih nadnica. Jer, kako je to istakao engleski „The Syren and Shipping Illustrated“, ta velika tehnička revija, u svom broju od svibnja 1931. g., dok engleska industrija plaća 100 za radničke nadnice, poreze i socijalne terete, francuska plaća samo, razmjerno, 64, 59 i 17, a talijanska industrija samo 30, 43 i —4.

O odnošaju liječnika prema na smrt osuđenom

Jedan od najuglednijih predstavnika socijalne medicine kod nas, g. dr Grga Bogić objavio je u „Liječničkom vjesniku“ br. 9 raspravu o gornjoj temi. To razmišljanje, kako ga pisac naziva „glasi“:

„Povod ovom razmišljanju (koje je dugo „dozrevalo“ u ladici mojeg pisačkog stola) dala je okolnost, da je neki kolega iz unutrašnjosti izvršio — još pred mnogo godina — na jednome na smrt osuđenom licu, operaciju, „kako bi taj osuđenik (tako je glasio, tekstualno, dotični novinski izvještaj), mogao da ostane na ži-

votu i kako bi, posle njegovog ozdravljenja, mogla biti izvršena na njemu smrtna kazna”.

Bez obzira na to, koja će biti docnija sudbina dotičnog bolesnika, lekar je, razume se, uvek dužan, da sve sile napregne, kako bi tome bolesniku mogao da spasi život i zdravlje.

Ali se čoveku koža ježi na pomisao, da se sav trud lekara, sva njegova veština i znanje, sva njegova čovekoljubivost, ulažu, u sličnome slučaju, jedino za to, da bi nečiji, netom od njega spašeni život, mogao da bude, po jednom već ranije utvrđenom programu, hladnokrvno uništen.

I retki su slučajevi, u kojima se, kao u ovakvom, od lekara imperativnije traži, da on izvojuje pobedu nad smrtni ili nad bolesti.

Dok se justificiranje jedne trudne žene odlaže za to, da bi ona mogla, pre justificiranja, da rodi, kako bi njen nevini plod mogao da ostane pošteđen od ničim zaslužene smrti, dotle bi se moglo, bar donekle, govoriti o nekoj „pravičnosti”, ili, ako baš hoćete, o nekoj „humanosti”, ma da ja tu „pravičnost” i „humanost”, da se naime justificiranjem majke udari i na njeno dete pečat infamije, ne mogu pravo da shvatim. Jer je jasno, da će na tome detetu i budućem čoveku ostati, sve do kraja njegovog života, neizbrisivi žig, koji će ga — sve i kad nebi kod njega postojali, možda, i neki drugi momenti nasledne prirode, učiniti socijalno manje vrednim ili nemogućim. I ja ne vidim drugog puta, da se ta „humanost” izbegne, sem u ukidanju smrtno kazne.

Da se povratim, posle ove male digresije, na predmet.

Izgleda, u opšte, da je tartufferija jedna od glavnih karakteristika čoveka: mi nalazimo, još u kolecvi, masku i nosimo tu masku, konzekventno, sve do groba. Pa kad je jednom, nehotice i pukim slučajem, skinemo, onda smo toliko začuđeni, da — ne prepoznamo više same sebe, niti nas ko drugi prepoznaje.

Eugenikom i drugim sredstvima za ozdravljenje naše bolesne sredine morali bismo — a i mogli bismo! — da, postepeno, sprečavamo pojavljivanje bolesnih, asocijalnih i antisocijalnih individua. Mi međutim, takve bolesne individue direktno kultiviramo; mi ih, podržavanjem sadašnjeg bolesnog socijalnog ambijenta, direktno stvaramo, pa smo, kad se neko od njih ogreši o društvo, t. j. kad se pojavi sa onim osebinama, koje smo mu mi sami dali, mi se, kao pravi i nepatvoreni Tartuffi, zgražamo nad njime. Indignirani smo, u najvećem stepenu. I velimo, da je takav nesretnik zaslužio robiju ili smrt, pa izvršavamo, šta više, na njemu, često smrtnu kaznu. I to mi zovemo (huleći Boga!) Pravdom! I to je za nas „moralno”!

Vidim, da sam i opet, nehotice, upao u novu digresiju.

U konkretnom slučaju, koji nije, dakako, osamljen, ne može o nekoj tobožnjoj „humanosti” — kao (i to sa velikim upitnikom!) u slučaju odlaganja izvršenja smrtno kazne nad nekom trudnom ženom — biti ni govora. U takvom slučaju mora se, šta više, naglasiti rafinisana svirepost naše kulture.

Ta svirepost, međutim, ispoljava se ne samo prema osuđeniku — kojega budimo iz mrtvih samo za to, da bismo ga mogli opet ubiti! — već i prema samom lekaru. A samo lekar može, u takvom slučaju, da dovoljno intenzivno oseti svu onu strašnu i očajnu težinu svojeg položaja. Jer je on, u takvom slučaju, toliko degradiran, da mora, po mojem shvatanju, vršiti, donekle, ulogu — pomoćnika dželata (nešto analogna imali smo u srednjem veku, kad je lekar morao davati svoje mišljenje o vrsti i o stepenu torture, koju je mogao da izdrži neki osuđenik).

Neko će, možda, reći: „Pa, dobro. Sve je to lepo. Ali šta da se radi? Smrtna kazna nije još kod nas ukinuta (možda će i nadodati, ako hoće da izigrava duhovitog čoveka: „Mi čekamo da gospoda ubice ukinu smrtnu kaznu”), pak pošto je lekar dužan, da pruža, vazda i svagde i pod svim uslovima, svoju pomoć svim onima, kojima je ta pomoć potrebna, to je dužan da je pruži, bezuslovno, također, i onome, koji je osuđen na smrt”.

To je tačno. Ali tek prividno. Jer ja pitam: Je li osuđeniku na smrt, kad ga već smrt i onako čeka, ta lekarska pomoć zaista i potrebna? I, da li bi je on zaista, u svakome slučaju, i tražio, kad bi to od njega zavisilo?

Ja držim da bi, bar u izvesnom broju slučajeva, onaj, koji je osuđen na smrt i koji zna, da neće nikako biti pomilovan, ponudenu mu lekarsku pomoć odbio. Dakako, ponavljam, kad bi znao, da o pomilovanju ne može biti ni govora. I to je sasvim prirodno. Jer, ako neko već mora da umre, on će rađe pristati na to da umre jedamput nego dva puta.

Iz te situacije ima, mislim, ipak, bar donekle, jedan izlaz: Neka bi se od svakoga, koji je osuđen na smrt i za kojega je pomilovanje apsolutno isključeno (a takvih slučajeva ima!) i nad kojim već lebdi, u kojem mu drago obliku, prirodna smrt, zatraži odgovor na pitanje, da li on traži da bude lečen (ili, eventualno, operisan) i neka bi se, prema njegovom pozitivnom ili negativnom odgovoru, postupilo. Ja sam čvrsto ubeđen, da bi izvestan broj na smrt a bez ikakve nade na pomilovanje osuđenih ponudenu lekarsku pomoć otklonio (čak i sa zahvalnošću!). Time bi se dao postignuti dvostruki rezultat: onemogućila bi se ta sadistička igra sa životom — od koje će se budući, pristojnije odgojeni naraštaji zgražati, kada o njoj budu čitali — i prištedili bi se lekaru, bar u izvesnom broju slučajeva, poniženje i bol, da pripremi, donekle, teren za — dželata, da saraduje, za tako reći, pri mrtvačkoj toaleti osuđenika.

Što se pak mene lično tiče, držim da neću grešiti, ako izjavim, da bih voleo, i kao čovek i kao lekar, da pustim nekog bolesnika da, cutanatički, umre od prirodne smrti, nego da mu pružim svoju pomoć samo za to, da ga, docnije, ubije dželat”.

U svojim izlaganjima g. dr Bogić nam je dao konkretnu sliku jednoga jako teškog i žalosnog problema društva. Rješenje toga pitanja može biti samo u ukinuću smrtnih kazni, jer su sve druge mjere ipak previše polovičarske, previše paliativne, a, priznajmo, malo i licemjerne. Biranje manjega zla rađa vrlo često slabim posljedicama. Ako je život najveća zemaljska vrijednost, nad kojom čovjek ne može da gospodari (Ne ubij!), onda je sasvim prirodno da je lišenje života stvar koju rast kulture odbija.

Prve pojave Hrvata u historiji

Bibliotekar ljubljanske licealne knjižnice dr Jože Rus objelodanio je pred par dana djelo, koje će bez dvojbe u našim naučnim krugovima pobuditi veliku pozornost. Premda geograf dr Rus se bacio na proučavanje starije hrvatske povijesti tako svestranim poznavanjem stručne literature i tako oštroumnom kritikom izvora, da ga već ta prva knjiga afirmira kao odličnog historika. Prvi rezultat tih njegovih naučnih napora jest djelo *Kralji dinastije Svevladičev* (najstarejši skupni vladari Hrvatov in Srbov od 454—614; naručuje se kod Založbe „Luč” Ljubljana, pošt. pret. 171, a cijena je din 63 s poštarinom). Izvađanja auktora toliko su zamašita i potpuno nova, da će — ako uzdrže krešvo po-

zitivne kritike — uputiti proučavanje prvih početaka hrvatske povijesti novim pravcem i iz temelja korigirati rezultate moderne historičke škole o toj periodu naše povijesti. Glavna auktorova tvrdjenja jesu u naglašavanju gotskog smjera u formiranju prve državne organizacije kod Hrvata i Srba. Konstatira kako su Goti i poslije propasti države Teodorika Velikoga bili jedino stanovništvo rimske zagorske Dalmacije (iskopine dra Čremošnika u Brezi), koje je dočekalo doseljenje Slavena. Slaveni su ušli u sklop gotske državne organizacije i pod egidom gotske dinastije (Silimir, Vladin, Ratimir) prešli iz priproste plemenske organizacije u onu više vrste. Prema tome nema Šišićeve „historijske praznine za puna dva vijeka“ (7. i 8.), već postoji nepretrgana državna kontinuiteta, samo što Slaveni kroz to vrijeme nastupaju pod imenom Gota. Tako otkazuje hrvatska državna ideja mnogo starija nego što se misli. Potvrdu svojih izlaganja nalazi Rus u gotomaniji hrvatske tradicije (kronika popa Dukljanina, legenda sv. Dujma, Toma Arcidakon i Andrija Dandolo), koju moderna historijska škola a priori zabacuje. Polazeći u tim ispitivanjima putem geografske metode, komparacijom i konfrontacijom stare hrvatsko-dalmatinske literature s grčkom literaturom i poviješću Gota (Jordanes, Prokopius, Konst. Porfirogenet), utvrđuje da se potpuno poklapaju. Svi se rezultati njegovog ispitivanja baziraju uglavnom na kronici popa Dukljana, koja je „najljepši cvijet naše narodne tradicije i najdragocijeniji povijesni spomenik“. Punu pažnju posvećuje Konstantinu Porfirogenetu i tobožnju konfuznost njegovog djela tumači vrlo oštroumno.

Budući da se u prvoj glavi detaljno bavi gotskom dobom u Dalmaciji, u drugoj i trećoj opisuje migracije Slavena i Hrvata u srednje Podunavlje i na Balkanski poluotok. Pored drugih naučenjaka, i auktor postavlja svoju teoriju o doseljenju Hrvata na jug, koju naziva gotskom. Ističe da ga je na to navela gotska teorija poljskog sociologa Gumpłowicza, koji tvrdi da su Hrvati slavensko pleme, među koje se (još u Zakarpatju) useliše Goti kao politički gospodari ali se i poslaveniše. Rus upotpunjuje teoriju Gumpłowicza što tvrdi da su Hrvati podrijetlom Goti, da su gotsko pleme, — krajnji germanski izdanak, — koje je obitavalo oko donje Visle (na njih se dakle odnosi pričanje Konst. Porf. o Bijelim Hrvatima) i postavlja jednadžbu: Hrvat = Got. Da su Hrvati gotsko pleme nalazi potvrdu u staroengleskoj Widsithlied, gdje se oni spominju kao Hreadas. Spominju se i Karpati u obliku Harfadafjöll (t. j. hrvatske gore). Jer je u savezu s gornjim izlaganjima, spominjemo već sada, da je kraju knjige pridodan ekskurz o etimologiji imena Hrvat, gdje se još podrobnije razlaže gotsko podrijetlo hrvatskog imena i utvrđuje da znači slavan, plemenit. Migraciji Slavena ti Hrvati-Goti jako su se opirali, skretali je na jug i neka slavenska plemena i pokorili. Provalom Avara bila je jako uzdrmana država vislanskih Hrvata-Gota. Dio njih su poput Duljeba Avari kao politički pogibeljnije razdrobili i rasuli po čitavom slavenskom zapadnom svijetu. Nastala je prava „diaspora hrvatskoga imena“. Sada nam je tek jasno kako topografija mnogih slavenskih zemalja poznaje više mjesta s imenom Hrvat. Uloga, koju je moderna historiografija dala Avarima za slavenske poplave na Balkanski poluotok auktoru se čini pretjeranom. Nastupom cara Heraklija na bizantinsko prijestolje seoba Slavena na Balkan. pol. je uglavnom dovršena. Avari se povlače. Na njihovo mjesto kao voditelji Slavena stupaju s njima došli vislanski Hrvati-Goti — dotad pritajeni — kao politički konstruktivniji elemenat. Nadošli Slaveni i Hrvati-Goti nailaze na državnu organizaciju starih dinarskih Gota. Nastaje interesantna situacija. Hrvati-Goti kao srodnici dinarskih Gota (isti jezik) preuzimlju ulogu posrednika između njih i Slave-

na. Preuzimlju političko vodstvo, ali i kontinuitet već postojeće državne ideje. Nastaje sembioza, i onda nova etnička skupina, kojoj većina (Slaveni) nameće svoj jezik, Hrvati ime i socijalni red, a starosjedioci državotvornost (dinastiju). Taj se proces vrši postepeno, tako da 7. i 8. vijek tu novu nastajuću etničku formaciju pozna još pod okvirom stare gotske državne organizacije t. j. pod imenom Gota. Otuda gotomanija hrvatske tradicije i tobožnja, historijska praznina. Taj je proces već skoro bio gotov, kada je u polovici 9. vijeka ime Hrvat „postalo opća oznaka nove germansko-slavenske državnopolitičke tvorbe“.

Auktor je ovim djelom uvelike zadužio hrvatsku historiografiju. S.

Redakcija je zaključena 15 siječnja 1932.

Izdavač i odgovorni urednik: BOŽO DULIBIĆ, odvjetnički kandidat u Šibeniku. — Tisak tiskare „Kačić“ (O. B. BULJEVIĆ) u Šibeniku.

Socijalne ideje i pokreti

— Borba za dva oblika u gospodarstvu	30
Božo Dulibić: Riječ-dvije o socijalnom pitanju prigodom pitanja neuposlenosti	4
— Enciklika o bijedi, neuposlenosti i naoružanju	50
Joso Felicinović: „Code social”	61
„ „La Hiérarchie cath. et le problème social”	31
Fr. W. Foerster: Socijalni rad studentske omladine u Engleskoj i Americi	13, 43, 73
— Dr Kordač o kapitalizmu i socijalnoj reformi	20
Fran Terseglav: U čemu nam je spas?	33
— G. Zivaljević o podrijetlu bogatstva	87

Literarna i muzička kultura

Josip Andreis: Djelo Musorgskoga	69
— G. Krleža + „Jerusalemski dialog”	61
— Nikolinje	72
Giovanni Papini: Davolja izmetina	1
„ Gog o papiru	54
— Radnikova tužaljka	3
— Wladislaw St. Reymont: „Seljaci”	59
Valtazar Vijolić: Suza samilosti	50

Ekonomija

— Agrarna reforma u Dalmaciji	23
Božo Dulibić: Teška kriza Dalmacije	37
Joso Felicinović: Paške solane i paški težaci-radnici	92
— Dr Frangeš o krizi kapitalizma	63
— „Monte Promina” i selo Siverić	55
— Neuposlenost u Jugoslaviji	3 111
— 16 i pol milijuna neuposlenih	55

Polifika

— Dvije dobre publikacije dra Kostića	28
— Odstup i smrt nadbiskupa dra Sedeja	82
Dr Albin Ogris: Pojam stranke	65,
— Pitanje slovenskog svećenstva u Koruškoj	65
Dr Stjepan Podolšak: Engleski katolici, Labour Party i socijalizam	29
— Šezdeseta godišnjica g. Kunschaka	32
— Umro je dr Giuseppe Donati	58
— Vlade treće republike u Francuskoj	

Sindikalni pokreti

—	Skupština Radničkoga Strukovnog Saveza	72
Milan Valant:	Internacionalna organizacija kršćanskih radnika	52
„	Kršćanski sindikalni pokret u Sloveniji	27

Gospodarska Štedionica u Splitu

Podružnice: **Dubrovnik i Makarska**

Najveći dalmatinski novčani zavod
na zadružnom temelju.

Uplaćena poslovna glavnica
Din 2,933.000.--
sa garancijom Din 8,799.000.--

Ulošci preko 40,000.000

Prima uloške na štednju.
Udjeljuje zajmove na mjenice i u
tekućem računu,
financira svakovrsna poduzeća

Kupuje i prodaje devize i valute.

Obavlja najkulantnije sve bankovne poslove.

Izravne veze sa svim mjestima u pokrajini.

Izvrzne veze u zemlji i inozemstvu.

**ZADRUŽNA
GOSPODARSKA BANKA**

D. D.

PODRUŽNICA ŠIBENIK

**ULOŠCI PREKO 500 MILIJ. DINARA
KAPITAL I REZERVE UKUPNO**

Din. 16,000.000

Centrala LJUBLJANA.

Podružnice: ŠIBENIK, BLEĐ, CELJE, ĐAKOVO, KOČEVJE,
KRANJ, MARIBOR, NOVI SAD, SOMBOR, SPLIT.

Brzojavni naslov: Gospobanka Šibenik

*Izvršuje sve vrste
bankarskih poslova
uz najbolje uvjete.
Glavno i najveće
zastupstvo za pro-
daju srećaka Dr-
žavne lutrije.*

*Daje zajmove na
mjenice, u tek. ra-
čunu, na nekretnine
i uz druga pokrića.
Prodajavrnjednosnih
papira. Direktna ve-
za sa Amerikom i
Australijom za sla-
nje novaca, i doz-
nake iseljenika.*